

Tartu Ülikool

Filosoofiateaduskond

Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Liitsõnade tõlgendamisvõimalusi Sándor Márai
romaani „Küünlad põlevad lõpuni“ põhjal

Bakalaureusetöö

Koostanud Tuuli Tollimägi

Juhendaja Boglárka Janurik

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Eesti ja ungari keele liitsõnad ja nende tõlkimisvõimalused	4
1.1. Eesti keele liitsõnadest	4
1.2. Ungari keele liitsõnadest	7
2. Sándor Márai	11
2.1. Elulugu	11
2.2. Márai loomingust	15
2.3. Márai-nimeline auhind – Márai Sándor-díj	17
2.4. Sándor Márai eesti keeles	18
3. Liitsõnade tõlgendamisvõimalusi Sándor Márai romaani „Küünlad põlevad lõpuni“ Sander Liivaku tõlkes	19
3.1. Eesti keelega ühised liitsõnad	19
3.2. Eesti keeles mitte esinevad ja eesti keelde raskestitõlgitavad liitsõnad	33
Kokkuvõte	38
Kirjandus	39
Summary	41

Sissejuhatus

Käesolevas bakalaureusetöös uuritakse liitsõnade tõlgendamisvõimalusi ühe ungari autori, Sándor Márai romaani „Küünlad põlevad lõpuni“ eestikeelse tõlke põhjal. Eesti keelde on selle tõlkinud 2002. aastal Sander Liivak. Autor pidas teemat uurimisvääraseks, kuna ungari keeles on palju liitsõnu, mille tähendus ei ole esmapilgul selge. Töö keskendub liitsõnade tõlgete analüüsile, kuid ei uuri lähemalt liitsõnade ehitust.

Töö esimeses peatükis annab autor ülevaate eesti ja ungari keele liitsõnadest ning räägib lühidalt nende moodustamisest.

Teises peatükis pühendub autor Sándor Márai eluloo ülevaatele ning räägib tema eluajal loodud kirjandusest, tema-nimelisest kirjandusauhinnast ning tema eesti keelde jõudnud loomingust.

Töö kolmas osa on Sándor Márai romaani „Küünlad põlevad lõpuni“ liitsõnade analüüs. Valimiks on liitsõnad, mida ungari keeles nimetatakse *jelentéssűrítő összetételek*, ning mille on bakalaureusetöö autor tõlkinud eesti keelde kui 'tihendatud tähendusega liitsõnad'. Need on sellised liitsõnad, mille tähendus on näiteks aja jooksul ähmastunud. Autor annab neile liitsõnadele Sander Liivaku tõlkest vasted, ning kommenteerib nende tõlgete sisu.

1. Eesti ja ungari keele liitsõnad ja nende tõlkimisvõimalused

1.1. Eesti keele liitsõnadest

Eesti keeles on liitsõnade moodustamisvõimalusi mitu. Kui põimliitsõna põhisõnaks on tegevust väljendav nimisõna või *ja*-tegijanimi, siis verbi laiend jääb enamasti täiendsõnana oma vormi, seega töötab sellise nähtuse korral verbipärane moodustusmall, nt *hüppab vette* > *vette/hüppamine*, *käib koolis* > *koolis/käimine*, *saunaminek*. Teiste põhisõnade korral, vahel siiski ka tegevuslike sõnade korral, on täiendsõnaks: a) omadussõna täis- või lühikujul, b) nimisõna nimetavas või omastavas käändes või lühikujul, c) verbitüvi, d) muutumatu sõna. (EKK)

Nimisõnamoodustusviisi korral, milles liidetakse omadussõna ja liitsõna on täiskujul omadussõna nimetavas käändes, näiteks *uusehitus*, *argpüks*, *magustoit*. Lühitüvega kujusid on kolme tüüpi: 1) *ne-* : *se* -sõnad. Konsonant + *ne* -sõnad esinevad ilma *ne-* : *se*-liiteta, näiteks *lihtrahvas*, *umbtänav*, *ürginimene*, *reaalaine*. Eranditeks on näiteks *viimnepäev*, *uudseleib*. Enamik vokaal + *ne* -sõnu esineb s-tüveliselt, nagu *endisaeg*, *hilissügis*, *kinnisidee*, *ühiselamu*. Erandlikult liituvad s-tüveliselt ka *nüüdne*, *pealmine*, nt *nüüdiskunst*, *pealisriided*. Osa vokaal + *ne* -sõnu lüheneb *ne*-liite või rohkem kui *ne*-liite võrra, nt *esimees*, *esmaabi*, *üldajalugu*, *peaarst*, *tavainimene*, *põhinõue*, *salajutt*, *pisiasi*, *punakapsas*, *sinisukk*, *rohevetikas*. Sõnad *alumine*, *ülemine* esinevad kujul *ala-*, *üla-*, nt *alahuul*, *ülalõug*; 2) osa kahesilbilisi *e*-omadussõnu: *kõrg-*: *kõrghoone*, *kõrgmäestik*, *kõrgharidus*, *kõrgkool*, siiski: *kõrgepinge*; *kiir-*: *kiirrong*, *kiirkõitja*; *kerge-*: *kergebetoon*, siiski: *kergejõustik*, *kergetööstus*; *kaug-*: *kaugjuhtimine*, *kaugõpe*; *rask-*: *raskõli*; *rusk-*: *ruskmuld*; 3) *võõras* > *võõr-*: *võõrsõna*, *võõrtööline*. (EKK)

Kahe nimisõna liitmisel moodustatava põimliitnimisõna korral tuleb täiendsõna nimetava või omastava käände kasutamist otsustada vormilistest ja sisulistest teguritest lähtuvalt. Nimetavat käännet kasutatakse: 1) sõnades, mis märgivad objekti ehituslikult või funktsionaalselt olulist tunnust, näiteks *lõõtspill*, *keelpill*, *lintraktor*, *okaspuu*, *ketassaag*, *juurvili*. Eranditeks on rahvapärased *sarvesai*, *karvamüts*; 2) sõnades, mis näitavad, kas põhisõnaga väljendatu on kes või mis: *tütarlaps*, *meesõpetaja*, *lehmvasikas*, *agressorriik*. Selles rühmas on ka liitnimisõnad, mille

täiendosa on *lõpp*, kui see esineb tähenduses 'viimane', nt *lõppjaam*, lõppsõna. Kui aga *lõpp* esineb tähenduses 'lõpu puhul esinev', on ta omastavas käändes, nt *lõpuaktus*, *lõpueksam*, *lõpupidu*. 3) vahendit märkivates sõnades, näiteks *käsitöö*, *jalgratas*, *õhkipidur*, *riistvõimlemine*. Üldkeeles võib aga kasutada omastavat käänat seal, kus oskuskeel nõuab nimetavat: *ahjuküte*, *elektrikeevitaja*, oskuskeeles aga *ahiküte*, *elekterkeevitus*. 4) *us*-lõpuliste sõnade korral, kui nad on kahesilbilised ja III vältes või kui neis on rohkem kui kaks silpi, nt *küpsuseksam*, *nakkushaigus*, *muinsuskaitse*, *haridusministeerium*, *kirjutuslaud*. *s*-liitumine ei ole siiski üldine. Rahvalikes sõnades on *e* säilinud, nt *tarkusehammas*, *küllusesarv*, *teadusetempel*. Paljude sõnade puhul on kasutusel kaks kuju: *näitus(e)väljak*, *rõskus(e)laik*, *õigus(e)rikkumine*; 5) osades võõrsõnades (sh eriti nendes, mis meile on laenatud tervikkujul), nt *ballettmeister*, *detektiivromaan*, *signaallamp*, *sportauto*, *treeningpüksid*. Omastavas käändes on: kuuluvusseosele viitavad sõnad, näiteks *vankriratas*, *aknaklaas*, *vennanaine*; otstarvet näitavad sõnad, nagu *klaasinuga* või *rauasaag*; *mõte*-tüüpi sõnad: *kattелеht*, *tõlkelaen*. Kui täiendsõnaga väljendatakse põhisõna ainet või materjali, siis oleneb konkreetsest sõnast, kas tuleb kasutada nimetavat või omastavat käänat. Üldpõhimõtte kohaselt kasutatakse nimetavalist liitumist siis, kui liitsõna sisuline kese on põhisõna, näiteks *klaashelmes*, *paberraha*, *sametkleit*. Aga kui liitsõna põhisisu on täiendosal ning põhiosa väljendab täiendsõnaga tähistatu hulka, kuju, liiki vms, tarvitatakse omastavat, nt *klaasitiikk*, *tammepuu*, *pilveloor*. Omastava liitumise korral võib mõnel juhul täiendsõna olla mitmuse omastavas, näiteks *lasteaed*, *võõrastemaja*. Täiendsõna lüheneb kui: 1) *ne*-, *lane*-, *line*-, *mine*-liitelised nimisõnad lühenevad harilikult *s*-tüvelisteks, näiteks *õpilasorganisatsioon*, *naisliikumine*, *lugemisoskus*; 2) esinevad kolmesilbilised *gas*- ~ *kas*-lõpulised sõnad, nt *kasukvest*, *maasikmari*, *sipelghape*, *kuningriik*. (EKK)

Muutumatu sõna ja nimisõna liitmisel on muutumatu sõna alati esikohal, näiteks **ala-**: *alagrupp*, *alapealkiri*; **all-**: *allilm*, *allkiri*; **ase-**: *aseesimees*; **eel-**: *eelaimus*, *eelarvamus*, *eelarve*; **ees-**: *eeskiri*, *eeskuju*, *eeslinn*; **era-**: *eraettevõte*, *erakool*; **eri-**: *eriala*, *eriarst*, *eriarvamus*; **igi-**: *igijää*, *igivaenlane*; **järel-**: *järeleksam*, *järelkäru*, *järelsõna*; **kaas-**: *kaasabi*, *kaasaeg*, *kaasautor*; **kald-**: *kalkdriips*, *kaldpind*; **kõrval-**: *kõrvalehitus*, *kõrvalmaitse*; **piki-**: *pikilõige*; **risti-**: *ristiasend*, *ristivõnkumine*; **sega-**: *segakaubad*, *segakeel*; **taga-**: *tagahoov*, *tagakamber*, *tagamõte*; **ulgu-**: *ulgumeri*, *ulguvesi*; **vaeg-**: *vaegtoitumus*, *vaegnägi*; **vastas-**: *vastaskallas*, *vastasmeeskond*,

vastassuund; **vastu-**: *vastuabinõu*, *vastuarmastus*, *vastulause*, *vastumürk*; **üla-**: *ülakeha*, *ülakoma*; **üli-**: *üliinimene*, *ülivõrre*. (EKK)

Põimliitnimisõnade kõrval on olemas ka rindliitnimisõnad, mida on kahte tüüpi. Esiteks on olemas rindliitnimisõnad, mille osad on erineva tähendusega, näiteks *ööpäev*, *tõlk-toimetaja*. Teiseks esineb liitnimisõnu, mille kaks osa on sama tähendusega ning sageli sarnase häälikkoosseisuga, ehk reduplikatiivsed liitnimisõnad, nagu *kribu-krabu*, *eluolu*. Esimese tüübi liitsõnad moodustuvad võrdväärsete osade tähenduste summast, nt *ööpäev*, *aegruum*, *katuslagi*, *aedkool*, *päevikkalender*, *kohvik-söökla*, *saun-pesumaja*. Ametinimetustena kasutatakse mõnikord pseudo-rindliitsõnu, kus võrdväärsetena esitatakse sõnad, mis tegelikult seda pole. Nii näiteks liitsõnades *insener-keemik*, *insener-ökonoomist*, *arst-pediaater*, järelkomponent tegelikult täpsustab esikomponenti (näitab esiosaga märgitu liiki), mis tähendab, et sisuliselt on tegemist põimseosega. Selliste rindliitsõnade asemel tuleks kasutada pigem põimliitsõnu *keemiainsener*, *majandusinsener*, *pediaatriaarst* ~ *pediaater* (veelgi parem: *lastearst*). Sama tuleb ette muudeski sõnades: *näitusmüük* peaks olema *müüginäitus*. Reduplikatiivsetes liitnimisõnades täidab samatähenduslike ja/või häälikkujult lähedaste sõnade kordus poeetilist või poeetilis-intensiivistavat ülesannet, nt *luud-kondid*, *kila-kola*, *prigin-pragin*, *sitsid-satsid*. (EKK)

1.2. Ungari keele liitsõnadest

Nii nagu muudes keelteski, on ka ungari keele sõnavara rikastamises üks viljakamaid mooduseid iseseisvate sõnatüvede ühendamise, põhinedes kindlatele grammatilistele ja semantilistele reeglitele, sõnade liitmine. Oletatavasti on liitsõnad olemas olnud juba ka soome-ugri ja ugri algkeeles, ning need tekkisid ka põlisungari keele ajajärgul. Kuid nende vormilised muutused ehk liitsõnade elemendid on iganenud, ja selle tõttu on need tänapäevase keelevaistu jaoks analüüsimatud, või teisisõnu ähmastunud. (MNK 2003: 147)

Järgnevalt annab autor ülevaate ungari keele liitsõnade süntaktilistest struktuuridest.

Alanyos alárendelések ehk nominatiivne alistumine. Aluseks on verbid, verbide infiniitsed vormid ja määruslike verbivormide juurde kuuluv sõnaliik – laiendid, aga teisest vaatepunktist kuuluvad, sõltuvalt sõnaliigist, kõik subjektid predikaatide juurde. Sellest tulenevalt ootavad verbid ja nende infiniitsete vormide sufiks liitsõnadelt, et alus oleks alistuv. Teisest küljest piirab liitsõnade moodustamist kahe sõna vaheline kõrvutamisside. Need on ainult sellised sõnad, mille päritolu on liitsõnas liidetud alusega: *mennydörög* 'müristama' (*menny* – taevas, *dörög* – mürisema). (Magyar Grammatika 2000: 327)

Nominatiivse alistumise sees võib leida palju partitsiibilisi sufikseid. Kõige sagedasemad partitsiipide lõpud on *ebadta* 'neetud, pagana', *emberlakta* 'asustatud'. Harvemad on määruslike partitsiipide lõpud *szívrepesve* '(minu) südamest', *lélekszakadva* 'hingetu, hingetult'. Ilma konjugeerimiseta ei nõua adjektiivilised partitsiibid alust, kuid liitsõnades on need määratud nominatiivsesse tüüpi. Need on näiteks *agyalágyult* 'idiootne', *elmeháborodott* 'vaimuhaige, hullumeelene'. Tavaliselt kuuluvad nominatiivse alistumise struktuuriga liitsõnade hulka ka adjektiivilise sufiksiga sõnad, näiteks *elmebeteg* – *az elméje beteg* 'vaimuhaige – haige vaimuga'. (Magyar Grammatika 2000: 328)

Tárgyas alárendelések ehk sihiline või transitiiivne alistumine. Sihiline on verbi või partitsiibi laiend, sest sihilise alistumisega liituvad verbid, partitsiibid võivad olla verbiga seotud, teisisõnu sufiksiga määratud. Tegusõnad on harva seotud kokku liidetud muutujatega sõnadega. Transitiiivse alistumisega sõnu on vähe: *helytáll* 'vastu pidama', *jótáll* 'tagama, hea seisma', *ellentmond* 'vastu rääkima'. Partitsiipide hulgas

võib olla ka *-t/-tt*-lõpulisi adjektiivilisi ja adverbialseid partitsiipide sufikseid: *idejétmúlt* 'vanamoeline, vananenud', *reményvesztett* 'lootusetu', *fejcsóválva* 'oma pead raputades'. Kuid produktiivsed sihiliste liitsõnade moodustamise partitsiibid on *-ó/-ő*-lõpulised, näiteks lõpuga *alapító: családalapító* 'perekonna looja', *bankalapító* 'panga asutaja'; lõpuga *védő: falvédő* 'seinakate', *állatvédő* 'loomakaitse', *növényvédő* 'taimekaitse'. Lõdvalt on seotud sihiliste liitsõnade rühmaga verbist moodustatud või verbi sisu kandjast abstraheritud nimisõnade lõpud: *energiaátvitel* 'energia ülekanne', *nyelvérzék* 'keelevaist', *szájszár* 'lõuakramp'. (Magyar Grammatika 2000: 328–329)

Határozós alárendelések ehk määruslikult alistatud. Sõnaliikide vaatepunktist on määruslikult alistatud liitsõnad erinevad, sest määruslik laiend on seotud kõigi põhisõnaliikidega. Puhtad määruslikud liitsõnad on need, mille sufiksiline, võib olla postpositsioonilise käändsõna eesliide, õigemini määrsõnalise või määrusliku partitsiibi eesliide. Näiteks *búvalbélt* 'hämar, sünge', *kettétör* 'kaheks murduma', *tengeralattjáró* 'allveelaev'. (Magyar Grammatika 2000: 329)

Siin kasutatakse adjektiiviliste partitsiipide lõppe *-ó/-ő*, mis kuuluvad ka sihiliselt alistatud liitsõnade moodustamise juurde. Siia gruppi kuuluvad liitverbid (adverbiaal + verb): *közread* 'avaldama, välja andma', *jóllakik* 'hästi elama'. Partitsiibiliste lõppudega liitsõnad, nagu *kézzelfogható* 'käegakatsutav', *hangosbemondó* 'valjuhääldi', *tudvalevő* 'teadaolevalt' jne. Adjektiiviliste lõppudega *örömteli* 'rõõmus', *vérszomjas* 'verejanuline' jt. Nimisõnaliste lõppudega liitsõnad nagu *magasugrás* 'kõrgushüpe' või *erkélyülés* 'istekoht rõdul'. (Magyar Grammatika 2000: 329)

Jelzős alárendelések ehk atribuutiliselt alistatud liitsõnu saab moodustada nimisõnadest või nimisõnadest moodustatud omadussõnade lõppudega. Nimisõnaliste lõppudega sõnad on kvaliteedi-, hulga- ja omaja liitsõnade hulgas kõige sagedamini kohatav liitsõnade grupp. Sellesse rühma kuuluvad sõnad nagu *könnyűzene* 'kergemuusika', *haromszög* 'kolmnurk', *pótkocsi* 'treiler'. Omadussõnaliste lõppudega kvaliteedi- ja hulgaliitsõnad on näiteks *sötétszőke* 'tumeblond', *kétrészes* 'kaheosaline', *sokgyerekes* 'paljulapseline'. (Magyar Grammatika 2000: 330–331)

Jelentéssűrítő összetételek, mis eesti keeles võiks olla tihendatud tähendusega liitsõnad, on sõnad, mis moodustatakse mitmesuguste morfoloogiliste muutmiste ja orgaanilise lauseliikmete liitmise teel. Selliste liitsõnade konstruktsioon ja tähendus on elliptiline. On sellist tüüpi liitsõnu, milles esineb pelgalt ühekordne ellips, seega

ainsa sõna liitmisega on võimalik kujutada lauseliiget. Näiteks: *szélmalom* 'széllel működő malom' – *tuuleveski* 'tuulega töötav veski' või *reményfutam* 'reményt adó/reményre jogosító futam' – *lohutusring* 'lootust andev/lootust õigustav etapp'. Need liitsõnad on täielikult alluvad ning seisavad süntaktilistele liitsõnadele eriti lähedal. Eelpoolmainitute juures on ka keerukamad, „tihedamad“ liitsõnad, mille võivad moodustada lihtsalt rohkem sõnu või süntaktiliselt liidetud lauseliikmeid. Näiteks *lépcsőház* 'a háznak az a része, ahol a lépcső található' – *trepikoda* 'maja osa, kus leidub trepp' või *szülőfajás* 'szülés megindulása idején érzett, a szülés kezdetét jelző fajás' – *sünnitusvalu* 'sünnituse alguse ajal tuntav, sünnituse algust näitav valu. Tihendatud tähendusega liitsõnade sõnaliigid on kõige sagedamini nimisõnad ja omadussõnad. (Magyar Grammatika 2000: 332)

Tihendatud tähendusega liitsõnade sees moodustavad eraldi tähendusrühma sellised sõnad, mis kannavad võrdlevat tähendussisu. Neidki ei saa moodustada läbi süntagmade; need on elliptilise struktuuriga ehk nende puhul võib kergesti juurdemõeldava osa ära jätta. Nende sõnade ehituses saab võrrelda kahte erinevat stiili – on sarnane-võrdlev konstruktsiooniga ja võrdlev-omane struktuuriga liitsõnad. Võrdleva tähendusega liitsõnade moodustamine on produktiivne ja sagedane. Nagu teiste tihendatud tähendusega liitsõnade puhul, on siingi enim esindatud nimisõnad ja omadussõnad. Sarnane-võrdlev struktuuriga sõnad on näiteks *mérleghinta* 'kaalukiik', *szamárfül* 'eeslikõrv', *rózsahimlő* 'punetised', *szolgalelkű* 'orjameelne'; võrdlev-omane struktuuriga omadussõnad on näiteks *koromfekete* 'süsimumst', *hollőfekete* 'ronkmust', *példaértékű* 'eeskujulik', *habkönnyű* 'sulgkerge'. (Magyar Grammatika 2000: 332)

Kordustega rinnastatud (*ismétléses mellérendelések*) liitsõnad. Neid esineb kahte tüüpi: sõnakordusega ja tüvekordusega. Sõnakordust saab väljendada nii verbide kui käänd- ja muutumatute sõnadega. Verbikorduse korral ei ole tegemist liitsõnaga, ning kaks sõna eraldatakse teineteisest komaga: *ment, ment* 'läks, läks', *nézte, nézte* 'vaata, vaata'. Käändsõnalise korduse korral pannakse korduste vahele sidekriips: *addig-addig* 'nii-nii', *fő-fő* 'pea-pea', *igen-igen* 'ja jah', *már-már* 'juba-juba'. Tüvekordusega sõnad ei ole moodusta omaette rühma. Tüvekordus esineb sellistes sõnades nagu *nőttön-nő* 'pidevalt kasvama', *körös-körül* 'ümberringi', *telistele* 'ääreni täis'. (Magyar Grammatika 2000: 332–333)

A *valódi mellérendelés* (tegelik rinnastamine) järgi moodustatakse liitsõnad kahe erineva sõna vormide liitmisel. Sõna vormi tähendus võib olla sünonüümne:

búja-baja 'häda ja kurbus', *ág-bog* 'oksastik', ülekantud tähenduses 'üksikasi, peensus', *ideig-óraig* 'natuke või hetk aega'. Samas võivad liidetavad sõnad olla ka vastandlikus tähenduses: *jobbba-balra* 'parem-vasak', *égen-földön* 'taevas ja maal', *ki-be* 'väljas-sees'. Järgmise liitsõnade tüübi moodustavad sõnad, mille osad on tavaliselt rinnastatud konstruktsioonis: *piros-zöld* 'punakas-roheline', *levegő-föld (raketa)* 'õhk-maa (rakett)', *szoba-konyhás* 'köök-tuba'. (Magyar Grammatika 2000: 333–334)

2. Sándor Márai

2.1. Elulugu

Sándor Márai sündis 1900. aasta 11. aprillil Kassas (praegune Košice Slovakkias) ning suri Kalifornia osariigis San Diegos 1989. aasta 21. veebruaril. Ta oli kirjanik, tõlkija ja ajakirjanik. (PIM)

Tema esivanemad olid saksi päritolu. Tema isa, dr Géza Grosschmid oli kuninga notar, Kassa juriidilise koja president, Tšehhoslovakkia Rahvusliku Ungari kristlike sotsialistide partei senaator (csehszlovakiai Országos Magyar Keresztényszocialista Párt). Sándori ema oli Margit Ratkovsky. Márail oli üks õde ja kaks venda. Et Grosschmidi perekond kuulus kodanliku eliidi põlvkonda, siis oli loomulik, et ka lapsi kasvatati samas vaimus. Mõlemad vanemad vennad järgisid isa eeskuju ning olid juristid, hiljem registreeris ka Márai end õigusteaduskonda. Tänu sellisele taustale olid tema südames juba noorena Ungari suurrakenduse väärtused ja kultuur. (Wikipedia 1)

Aastatel 1906–1909 käis ta koduõpetaja juures, kolmandast klassist alates aga *Jászóvári Premontrei Kanonok Kassai Főgimnáziumis*. 1913/1914 õppeaastal käis ta *Budapesti II. Kerületi Érseki Katolikus Főgimnáziumis*. Eperjesi Katoliku Peagümnaasiumi lõpetas ta keskhariduse omandamisega 1917. aastal. (PIM)

1918. aasta 14. jaanuaril võttis osa sõjaväeteenistusse kutsumisest Košices, kuid nii nagu kõiki sõjaväeteenistusse sobimatuid, ei saadetud teda rindele. Ta oli ajalehe *Magyarország* juures ajakirjanik, muuhulgas ka Gyula Krúdy töökaaslane. Samal aastal ilmus ka tema esimene raamat *Emlékkönyv*, mida trükiti vaid 100 eksemplari, ning milles oli 17 luuletust. (PIM)

1919. aastal osales ta *Vörös Lobogó* korrespondendina kommuunis, peale selle läbikukkumist läks ta Košicesse, ja seejärel läbi Praha Leipzigi, kus oli *Institut für Zeitungskunde* (Ajakirjanduse Instituut) üliõpilane. 1920. aastal läks ta Leipzigit edasi Frankfurt am Main'i, kus tema töökaaslasteks olid Thomas Mann, Heinrich Mann ja Theodor Adorno. Ta töötab ka *Frankfurter Zeitung und Handelsblatti* ja *Prager Tagblatti* juures. Ajakirjanikuna reisib ta läbi Euroopa. Tema artikleid

saadetakse samaaegselt nii *Kassai* (Košice) *Naplósse*, kui ka *Újsági*. 1921. aastal õpib ta Berliinis, kuid ta loobub õpingutest, sest ajakirjanikuamet ja Saksamaal pidevalt toimuvad sündmused võtavad temalt kogu ta aja ning tähelepanu. Seal avastab ta Franz Kafka, kelle loomingut hakkab ta esimese ungarlasena ungari keelde tõlkima. 1923.–1928. aasta vahel peatus Márai Pariisis. 1923. aasta 17. aprillil sõlmisid Márai ja tema väljavalitu Ilona (Lola) Matzner Budapestis oma ilmaliku abielu. 1924. aastal ilmub Viinis tema esimene romaan *A mérszáros*. Sellest aastast alates oli ta regulaarselt korrespondent Budapesti ajalehe *Újság* juures. 1926. aastal võttis ta osa ühest pikemast Lähis-Ida reisist, mille kohta saatis pidevalt kirjutisi mitmele ajalehele. Selle reisi muljed võttis ta kokku reisikirjas nimega „*Istenek nyomában*“ („Jumalate jälgedes“). 1928. aastal kolis Márai tagasi Budapesti, kus ta asus elama Pesti poolele, Mikó tänavale. Sellel aastal andis Márai välja romaani pealkirjaga „*Bébi vagy az első szerelem*“ („Beebi või esimene armastus“). (PIM)

1930. aastal koostas Márai koos László Dormándiga pildiraamatu *1914–1930*, mis ilmus mitmes riigis. Samal aastal andis ta välja ka pealkirja „*A zendülők*“ („Mässajad“) kandva töö, mis oli Garrenite perekonna ajaloo esimene köide. 1931 ilmus „*Idegen emberek*“ („Võõrad inimesed“), milles Márai kirjeldas oma Saksa- ja Prantsusmaa elamused. 1932. aastal oli tema nimi üks sagedamini kohatavaid avaliku elu inimeste nimedest. Ta kirjutas alla Genfi maailmarahu kongressile pühendatud kirjale, ta oli koos 38 teise ungari kirjanikuga *Magyar PEN-Clubi* liige. 1934. aastal kirjutas ta autobiograafilise romaani, mille pealkirjaks sai „*Egy polgár vallomásai*“ („Ühe kodanlase pihtimused“, mis on eesti keeles saadaval 2010. aastast Edvin Hiedeli tõlkes (Wikipedia 2)), esimese köite. 1935. aasta jaanuaris külastas Budapesti kirjanik Thomas Mann. Márai oli üks neist, kes Manni Buda lossis saatis. Samal aastal ilmub Márai „Ühe kodanlase pihtimused“ teine osa. 1935. aasta augustis reisis Márai oma abikaasaga Londonis. 12. oktoobril sureb Márai isa. 1936. aasta oktoobris sai temast *La Fontaine Társasági* (La Fontaine Selts) liige. Sama aasta 24. novembril sõlmis ta Lolaga kirikliku abielu. Novembri lõpus lahkus ta ajalehest *Újság*. 6. detsembril ilmub tema esimene artikkel *Pesti Hírlap*. Seal toimetas ta *Vasárnapi Krónika* ja *Tegnap és Ma* veerge kuni 1944. aastani. (PIM)

1937. aastal jätkas ta kaheköitelise teosega „*A Féltékenyek*“ varem alustatud jutustust Garrenite perekonna ajaloost. 1938. aasta veebruaris valiti ta *Kisfaludy Társasági* (Kisfaludy'i Selts) liikmeks, oma inauguratsiooni kõnes rääkis ta János Komáromist, „mägismaa kirjanikust“. Tema sarjast „*prózai epigrammák*“ ilmub köide

nimega „*Négy évszak*“. Kui Kassa (Košice) liideti taas Viini otsuse põhjal Ungariga, naasis ta sinna. Tema kojupöördumise lehel oli ta märgitud kui korrespondent. 28. veebruaril, 1939. aastal sündis Máraile poeg, Kristóf, kes mõni nädal peale sündi suri. Ta kirjutas luuletuse *Egy kisgyermek halálára* (Ühe väikelapse surmale). Teise maailmasõja puhkemise ajal kirjutas „*Búcsú*“–nimelise teose. Jõululaadal müüakse tema kümneköitelist kogutud teoste seeriat nimega „*Márai Sándor válogatott munkái*“. 1940. ilmus Márai niinimetatud Krúdy-romaan pealkirjaga „*Szinbád hazamegy*“. 1940. aasta 16. oktoobril tutvustas ta näidendit „*Kaland*“, see oli läbi aastate üks populaarsemaid etendusi, mida mängiti 351 korda. 1941. ilmus „*Kassai őrző*“ („Kassa patrullkäik“). (PIM)

1942. aasta oli Márai jaoks üks produktiivseimatest. Ilmusid „*Ég és Föld*“, „*Röpirat a nemzetnevelés ügyében*“ ja „*A gyertyák csonkig égnek*“ („Küünlad põlevad lõpuni“). 15. mail valiti ta Ungari Teaduste Akadeemia korrespondentliikmeks. Novembris võttis Márai osa kirjanike konverentsist Lilafüredis. Viiendal detsembril tutvustas ta *Nemzeti Színházis* (Rahvusteater) parabolset ajaloolist näidendit „*A kassai polgárok*“. 1943. aasta 15. mail ilmus *Magyar Csillagis Együttes vallomás*. Tal oli raske närvipõletik, ning tõenäoliselt oli see põhjus, miks ta Ungari Teaduste Akadeemia liikmeks saamise kõne pidas alles 6. detsembril. (PIM)

1944. aasta kevadel tungisid saksa väed Ungarisse. Kas 22. või 23. märtsil lahkus Márai koos abikaasaga Leányfalusse. 13. aprillil läksid nad Losoncisse, 1944. aastal alustas ta „*Napló*“ („*Napló 1943–1944*“) kirjutamist, mis ilmus järgmisel aastal. 1945. aastal kolis Zárda tänavale, majasse number 28. Seal elas ta kuni 1948. aasta augustini. Talle saab järjest selgemaks, et ei saa jääda kodumaale, sest nad „ei kuula vabadust“. Detsembris tutvustab ta „*Varázs*“ pealkirja kandvat näidendit. 1946. saab temast Ungari Kunstinõukogu (*Magyar Művészeti Tanács*) liige. 22. aprillil sureb 89-aastasena Márai tädi Zsüli. 1947. ilmub Márai uusim „*őrző*“ („patrull“), „*Európa elrablása*“. Kolmandal juunil valitakse ta Ungari Teaduste Akadeemia täisliikmeks. Ilmub Garrenite perekonna ajaloo viimased köited: „*Sértődöttek*“ ja „*Jelvény és jelentés*“. Väljarändeks andis viimase tõuke romaanitrioloogia kolmas osa „*Művészet és szerelem*“. Márai ja ta naine lapsendavad Babócsay Jánoska, kes elas juba Leányfalu ajast peale nende juures. (PIM)

1948. aastal lahkus Márai pere Ungarist. 1. septembril olid nad Zürichis, teisel juba Genfis. Seitsme nädala pärast asusid nad elama Itaaliasse Napolis. 1949. aastal

lõpetas ta „Ühe kodanlase pihtimused“ sarja kolmanda osa, mis sai hiljem pealkirjaks „Föld! Föld!“ („Maa! Maa!“). Ta valiti Ungari Euroopa Nõukogu liikmeks. 1950st alates avaldas ta Clevelandi ajalehes *Szabadság* (Vabadus) uusimaid katkendeid oma päevikust ning artikleid kuni 1952. aastani. 1951. aastal kirjutab ta luuletuse pealkirjaga *Halotti beszéd*. 1951. aasta oktoobrist saab temast Raadio Vaba Euroopa kaastöoline. 1952. aasta aprillist elas Márai koos naise ja pojaga New Yorkis. Londonis ilmus Prager Kiadó (Praha Kirjastus) juures Márai esimene emigratsioonis kirjutatud romaan „*Béke Ithakában*“. 1954. aasta esimesel mail ilmus ajalehes *Művelt Nép* Márai *Halotti beszéd* ja Áron Tamási arvustus. Aastal 1956 jälgis ta Münchenis Raadio Vaba Euroopa kaudu revolutsiooni ja kommenteeris seda. (PIM)

1957 ilmus Máraile saksa keeles romaan „*San Gennaro vére*“. Sellel aastal sai temast ungarlasest Ameerika kodanik. 1958 ilmub esimene paguluses sündinud päevikuköide „*Napló 1945–1957*“. 1959 reisib ta palju Ameerika Ühendriikide ida- ja läänerrannikul. 1960 ilmub Washingtonis „*Egy úr Velencéből*“, ja romaani „*Vendégjáték Bolzanóban*“ järgi kirjutatud näidend, mille kirjutamist planeeris ta pikka aega. 1964. aastal annab ta välja veel tänapäevalgi ainult saksa keeles loetava reisikirjelduse „*Der Wind kommt vom Westen*“. 19. augustil sureb 90-aastasena Márai ema. 1965. aastal avaldab ta oma kuludega romaani „*San Gennaro vére*“ ungarikeelse, ümberkirjutatud väljaande, mille kaheksa aastat varem ilmunud variandi juurde on lisatud illustratsioonid. (PIM)

1967. aastal jättis Márai oma naisele ja pojale magnetofonilindile jäädvustatud testamendi, milles korraldab ka oma pärandust. Mais tegi ta oma viimase kaastöö Raadio Vaba Euroopale. Samal kuul kolis Márai perekond tagasi Itaaliasse ja asus elama Salernosse. Suvel 1970 ilmus tema „*Ítélet Canudosban*“, mis oli esimene koostöö Vörösváry Kiadóga. 1972 ilmus tema mälestusteraamat „*Föld! Föld!*“. 1972. aasta septembrist luges ta loenguid Kölni *Deutsche Welle* nime kandvas raadios. 1973 tähistas ta koos naisega nende 50. pulma-aastapäeva reisil Viini. 1975 sõidab ta tagasi Ameerika Ühendriikidesse. 1978. aastal andis Márai välja värsikogu „*A delfin visszanézett*“. (PIM)

1980. aastal kolis Márai tagasi Ühendriikidesse ja asus elama San Diegos, kuhu ta jäi oma surmani. Ta andis välja „*Judit...és az utóhang*“ pealkirjaga romaani, mis oli jätk tööle „*Az igazi*“. 1981 alustas Márai läbirääkimisi Ungariga, et oma töid seal taas välja anda. 1984. aastal ilmus tema viimane eluajal väljaantud „*Napló*“ („*Napló 1976–83*“). 1985. aasta kurbade sündmuste seeria murrab aeglaselt vana mehe. Sellel

aastal kaotab ta nii oma õe, kui ka venna. 1986. aasta neljandal jaanuaril sureb Márai naine, Lola. Ja novembris Márai teine vend, filmirežissöör Géza Radványi. Septembris elab ta üle ühe operatsiooni. 1987 sureb ka tema lapsendatud poeg, János. (PIM)

1988. aastal hakkasid Márai ja tema elutööde vastu huvi tundma mitmed ametiasutused (Ungari Teaduste Akadeemia, Ungari Kirjanike Liit). Novembris ilmuvad kahes köites perekonna- ja rahvusromaan: „*A Garrenék műve*“ ja triloogia „*Sértődöttek*“. 1989. aasta 15. jaanuarist pärineb tema viimane päevikusissekanne: „Ootan kutset, ei kiirusta, aga ei lükka ka edasi. On aeg.“ 1989. aasta 21. veebruari pärastlõunal umbes kella ühe või kahe ajal sooritas ta enesetapu. Márai tuhk puistati Vaiksesse ookeani. (PIM)

Máraist jäi järele kolm lapselast: Lisa, Sarah ja Jennifer Márai, kes elavad Ameerika Ühendriikides. Et Márai ei õpetanud oma lapselastele ungari keelt, ei mõista nad kunagi tema elutööd. (Wikipedia 1)

Alates 1990. aastast hakkasid Márai tööd uuesti Ungaris ilmuma. 1998. aastast sai temast taas „Euroopa kirjanik“ – Itaalias tabas tema raamatu „*A gyertyák csonkig égnek*“ 100 000 eksemplari edu, ning aasta hiljem vallutas see Saksamaa, kus raamatu trükinumbrid ületasid miljoni piiri. (PIM)

2.2. Márai loomingust

Márai loomingusse kuulub 46 raamatut, millest suurema osa moodustavad romaanid. Kirjanduskriitikud on nimetanud teda üheks Ungari kõige mõjukamaks keskklassi kirjanduse esindajaks kahe maailmasõja vahel. Praegu arvestatakse tema loomingut kui osa 20. sajandi Euroopa kirjanduse kaanonist. (Goodreads)

Márai töötas peaaegu kõigis kirjandusvormides – ta oli poeet, ajakirjanik, näitekirjanik, tõlkija, novellist ja esseist. Ungarlaste jaoks on arvatavasti kõige rohkem tähelepanu äratavad tema päevikud. Kuna need on kirjutatud „alasti“ proosa vormis, pakuvad need Márai enda ja tema ajastu kohta halastamatut ülevaadet. Ta armastas oma emakeelt ja jäi sellele truuks kuni surmani, ehkki ta oleks võinud kirjutada vabalt ka näiteks saksa keeles. Samas tema suhted teiste ungarlastega ei olnud väga siledad. Olles hulluseni põhimõttekindel, leidis ta end isegi emigratsiooni ringkondadest isoleerituna. (Fischer 2007)

Márai kirjutas vaid käputäie näidendeid, kuid ta süstis tugeva teatraalsuse mitmesse enda romaani. Tema tegelased on kas lakoonilised või tohutu sõnadevalinguga. Teda vaimustasid kostüümid ja teesklus. (Fischer 2007)

Neubauer leiab, et Márai autobiograafilised kirjutised varjavad sama palju kui nad avaldavad. Tema silmapaistvaim „pihtimuslik“ töö, „Egy polgár vallomásai“ („Ühe kodanlase pihtimused“) on väljamõeldud autobiograafia tema kahekümnendatest eluaastatest, kuid see teos peatub korduvalt, kui algavad pihtimused. Sama öeldakse ka mälestusteraamatu „Maa, maa!...“ („Föld! Föld!...“) kohta, mis kajastab aastaid 1944–1948, ning mida sageli peetakse „Ühe kodanlase pihtimused“ ja sõja ajal alustatud päevikute järjeks. Márai memuaarid lõppevad tema lahkumisega Ungarist 1948. aastal, ennetades seda sündmust pikkade peegeldustega eksiilile, samal ajal kui see sündmus jääb tema päevikutes nähtamatuks. Neubauer kirjutab, et murrangut Márai vaatenurgas saab näha ainult tema teoseid edasi lugedes. Márai päevikute Ungari osas sekkub maailm ja selle ajalugu kirjaniku ellu, seevastu emigratsiooni osades läheb kirjanik ükskõiksele füüsilistele, intellektuaalsetele ja kunstilistele avastusretkede. Et need avastusretked on Márai päevikutes ja romaanides erinevad, küsib Neubauer oma töös, et missugune on suhe kahe esimese päeviku, mis Márai eksiilis olles avaldas, ja kahe esimese välismaal ilmunud romaani („San Gennaro vére“ ja „Ítélet Canudosban“) vahel. (Neubauer 2009: 416)

Neubauer seletab, et Márai päevikud, nagu tema väljamõeldud autobiograafiagi, ei ole eneseväljenduse masinad, isegi kui saadakse palju teada tema arvamuste kohta. Mida Márai enese kohta kirjutab, on sageli mask, ja seda mitte vigase esituse, vaid väljajätmiste tõttu. Tema päevikute põhjal ei ole võimalik tema elu kronoloogiliselt jälgida. Päevikutes on väga harva täpsed kuupäevad ja need polegi vajalikud, sest need puutuvad harva Márai elu pöördelistesse sündmustesse või maailma afääridesse. Márai päevikutest leidis Neubauer koos teiste uurijatega, et Márai dramaatilise kodumaalt lahkumise tunded 1948. aastal avalduvad taas 1956. aastal, kui ta lendab tagasi Euroopasse, et tagasi pöörduda kodumaale, kuid jääb hiljaks. Päevikus on selle kohta vaid kolm asjakohast märkust: esimeses reageerib ta reformimeelsete liikumisele kevadel, suvel ja varasügisel, milles märgib skeptiliselt, et kommunistlike meetodite kriitikud on kaheldavad, sest need meetodid on automaatselt toodetud teooria ja praktika järgi. Kaks ülejäänud kommentaari on lakoonilised, kuid dateeritud märkused. 23. oktoobril, mässu tõusmise päeval kirjutab ta, „Jumala veskid jahvatavad

kiiresti“, samas kolm päeva peale nõukogude agressiooni lõppu, 7. novembril, ta vaevu märgib oma lennukis viibimist. (Neubauer 2009: 416–417)

Neubaueri sõnutsi on Márai enesepaljastused ka tema lugematutes kommentaarides oma lugemiste ja visuaalse kunsti kogemuste kohta. Need näitavad väga tundlikku ja selgesti väljendatud kriitikat moodsa ja avangardistliku väljenduse suhtes. Tema tundlikkus lubab tal tunnistada nende tööde suurust, kuid tema konservatistlik suhtumine lükkab korduvalt tagasi isegi neid autoreid, kelle annet ta hindab. Picasso ja Braque kohta ütleb Márai, et nende looming on suurepärase, aga see ei ole tõeline kunst. Kafka teoses „Der Riesenmaulwurf“, hilisema pealkirjaga „Der Dorschullehrer“ (ungari keeles „Az óriási ürge“ – hiiglaslik suslik), ei leidnud Márai „tõelisust“ või „ehtsust“. Ehkki oma märkes on ta nõus Kafka enda alavääristamise kriitikaga. (Neubauer 2009: 417)

2.3. Márai-nimeline auhind – Márai Sándor-díj

Márai-nimelist auhinda antakse kirjanikele nende elutöö eest, või õigemini autasustamisele eelneval aastal välja antud silmapaistva väärtusega proosaköite eest. See ungari kirjanik, kellele Márai auhind antakse peab olema pälvinud tunnustuse välismaal ning riikliku autasu. (PIM)

Auhinda, mille preemiasumma on hetkel 200 000 forintit (~ 659 eurot) inimese kohta aastas, antakse välja 22. jaanuaril, Ungari kultuuri päeval. Auhinna võib saada kolm inimest, kellest üks on piiritagune. Laureaadid saavad erilise autasustamist tõendava dokumendi ning medali. Medal on ringi-kujuline, valmistatud pronksist, ning selle läbimõõt on 80 ja paksus 8 mm. Medal on skulptuurikunstniku Márta Csikai looming. See on ühepoolne, ning sellel on kujutatud kirjaniku kumer portree ja medal on varustatud pealkirjaga *MÁRAI SÁNDOR-DÍJ (1900–1989)*. Kui esimese korra puhul 1996. aastal anti auhind kolmele inimesele, siis järgnevatel aastatel on seda – ilma jagamiseta – enamasti välja antud kahele inimesele. Esimesed auhinna saajad olid Ádám Bodor, Imre Kertész ja Iván Mándy, kellele pühendati auhind postuumselt. Viimane auhinna saaja oli 2013. aastal Ferenc Kontra. (PIM)

2.4. Sándor Márai eesti keeles

Márai on silmapaistev ungari kirjanik, keda on peale aastakümnetepikkust vaikusperioodi taas avastama hakatud. Tema loomingut on tõlgitud, ning tõlgitakse praegugi mitmesse keelde. Eesti keeles on võimalik Márai loominguga tutvuda alates 2002. aastast, kui tema romaani „*A gyertyák csonkig égnek*“ – „Küünlad põlevad lõpuni“ – tõlkis eesti keelde Sander Liivak. (TL)

Eesti keelde on Márai loomingust jõudnud vaid väike osa. Lisaks Liivakule on Márai tekste tõlkinud ka Edvin Hiedel. Tema kaudu on eesti lugejatele kättesaadavad romaanid „Ühe kodanlase pihtimused“, „Püha Gennaro veri“ ja mälestusteraamat „Maa! Maa!“. Hiedel suri 2012. aasta 31. detsembril, ning temast jäi maha veel kolm avaldamata Márai-tõlget: „Vahemäng Bolzanos“, „Täielik päevik 1943–1944“ ja „Kassa patrullkäik“. (Looming)

Márai looming on jõudnud ka Eesti teatrilavadele. 2009. aasta 11. aprillil esietendus Viljandis Ugala teatris Sándor Márai „Küünlad põlevad lõpuni“. Sellel romaanil põhinev Christopher Hamptoni dramatiseering lavastati esimest korda Londonis 2006. aastal. Ugala etenduse lavastas Indrek Sammul, kunstnikuks oli Jaanus Laagriküll ja muusikaline kujundaja Peeter Konovalov. Osades mängisid Hannes Kaljupärv, Arvi Mägi ja Vilma Luik. (UE)

3. Liitsõnade tõlgendamisvõimalusi Sándor Márai romaani „Küünlad põlevad lõpuni“ Sander Liivaku tõlkes

Márai kasutab oma loomingus palju liitsõnu, mida on keeruline tõlkida. Osal neist on argitähendus, see tähendab, et need on vahetud liitsõnad, millest saavad aru kõik, kuid mõnede liitsõnade, mille sisu on kaudne või ülekandeline, tähendus võib jääda arusaamatuks. Nende liitsõnade struktuur on põhjendatav, kuid tähendus elliptiline.

Järgnevas kahes alapeatükis uuritakse liitsõnade tõlkimist nende tähenduse edasiandmise vaatepunktist. Autor ei keskendu liitsõnade ehituse uurimisse, kuid uuritakse kindlat tüüpi liitsõnu. Uurimisalused sõnad on ungarikeelse terminiga *jelentéssűrítő összetételek*, ehk töö autori tõlkes 'tihendatud tähendusega liitsõnad'. Nende liitsõnade üldiseloostust on kirjeldatud töö esimeses peatükis.

Liitsõnad esitatakse töös kahel kujul – nii, nagu need on ungarikeelses originaaltekstis ja nii, kuidas on need tõlkinud eesti keelde Sander Liivak. Autor on lisanud kommentaarid sinna, kus pidas seda vajalikuks. Kui esines mingit liitsõna korduvalt, siis autor ei pidanud vajalikuks ühte sõna kaks (või enam) korda mainida. Seda teeb autor vaid siis, kui sõna on kasutatud/tõlgitud mitmes tähenduses.

3.1. Eesti keelega ühised liitsõnad

Márai romaanis „Küünlad põlevad lõpuni“ esineb palju elliptilisi liitsõnu, mille tähendus võib esmapilgul ebaselge olla. Käesolevas peatükis on autor uurinud, millised nendest liitsõnadest on olemas eesti keeles, ning kuidas on tõlkija Sander Liivak neid eesti keelde vahendanud. Mõned nendest sõnadest on sellised, mis on eesti keeles olemas, kuid ei ole argikasutuses kuigi sagedased.

Romaani esimeses peatükis on kümme sedalaadi liitsõna, mis vastavad uurimistingimusele. Márai *présházi* on Liivak tõlkinud 'pressikojaks', ungari-eesti sõnaraamat annab selle vasteks 'mahlapressimiskoda, presskoda'. Liivaku tõlge on sõna-sõnaline, kuid autor leiab, et liitsõna esimese poole – 'pressi-' – oleks võinud tõlkida nominatiivis. Sõnale *előcsarnok* antud vaste 'vestibüül' on ka sõnaraamatu vaste. *Pápaszem* on vananenud kasutusega sõna Ungaris, selle tähendus eesti keeles on

'prillid'; nii on ka Sander Liivak selle tõlkinud. Tõenäoliselt on *pápaszem* mingit teatud tüüpi prillid, mida romaanis kujutatud ajal kanti, kuid eesti keeles puudub selle edasi andmiseks täpsem termin. *Szivarzseb* on Sander Liivaku tõlkes 'sigaritasku'. See on tänapäeva eesti keeles vananenud sõna.

Sõna *félhomály* on eesti keeles 'pool hämar'. Liivaku tõlkes on see omandanud täistähenduse 'hämar'. Uurija leiab, et see ei ole suur tähenduserinevus, kuid selguse mõttes oleks võinud selle tõlkida nii, nagu see originaalis on esitatud. Eesti keeles ei ole liitsõnalist vastet *farkasszemile*, Liivak on selle tõlkinud kui 'jõllitama', kuid otsene tähendus on 'kellegagi tõtt vaatama'. Need kaks eestikeelset vastet ei ole samasisulised, kuid kontekstist lähtuvalt võib väita, et Liivaku pakutud vaste on sobivam. *Vigyázzállás* on otsetõlkes 'valvelseisang', ning nii on seda kasutanud ka Sander Liivak.

Esimeses peatükis on Márai kahel korral viidanud prillidele, kuid on seda teinud kahe erineva ungarikeelse sõnaga. Lisaks eelpoolmainitud *pápaszem* sõnale on ta kasutanud ka praeguses argikeeles olevat nimetust *szemüveg*. Liivak on mõlemad sõnad tõlkinud kui 'prillid', ning töö autor leiab, et see on sobilik. Sõna *félhangosan* on eesti keeles 'poolihääli', nii on selle tõlkinud ka Liivak. Liitsõnal *gonterhes* vaste eesti keeles ei ole liitsõna. See tähendab 'murelikult', ning selliselt on liitsõna tõlkinud ka Sander Liivak. Esimese peatüki viimane uurimisalune liitsõna on *boltíves*. Eestikeelne otsetõlge sellele sõnale on 'võlvjas', kuid Liivak on selle tõlkinud kui 'võlvlaega', mis uurija meelest on sobilik ning lihtsustab arusaamist.

Teise peatüki uurimisalused sõnad on järgmised: *hordágy*, *nászút*, *bábszínház*, *kézügyesség*, *vendéglátás*, *asztalfő*, *szemöldökfa*, *májfoltos*. Esimese otsetõlge on 'kanderaam', ning ka Liivaku tõlkes on see samamoodi. Teine sõna sellest loetelust tähendab 'mesinädalad'. Liivak on selle tõlkinud kui 'pulmareis', mis uurija arvates ei ole vale, sest nende tähendus on sarnane. *Bábszínházi* otsetõlge oleks 'nukuteater', kuid Liivaku tõlkes on see 'rändnukuteater'. Autori arvates on Liivak tõlkinud selle kontekstist lähtuvalt ning selline tõlge on vastuvõetav. *Kézügyesség* on romaani tõlkes 'käteosavus'. Selline tõlge on antud ka ungari-eesti sõnaraamatus. *Vendéglátásile* ei ole eesti keeles liitsõnalist vastet, otsetõlkes tähendab see 'külastuste võõrustamine'. Sander Liivak on selle tõlkinud 'külastuste vastuvõtuks', ning töö autor leiab, et see on sobiv lahendus, kuna 'vastuvõtu' ja 'võõrustamise' tähendus on samane. Eesti keeles 'laua ots', Márail aga *asztalfő*, on samuti ungarikeelne liitsõna, millel puudub eesti keeles liitsõnaline vaste. Ka Liivak on selle tõlkinud 'laua otsaks', ning see on

kergestimõistetav väljend. Teise peatüki uuritavatest liitsõnadest eelviimane on ehitusalane termin, ning selle kõigile arusaadavalt tõlkimine võib olla keerukas. *Szemöldökfa* on eesti keeles 'sillus', kuid Liivak on selle tõlkinud 'välisukse piit'. Et antud töö eesmärk ei ole uurida ehitustermineid, ei oska autor kindlalt öelda, kas 'piit' ja 'sillus' tähendavad sama, kuid autor leiab, et tõlge on arusaadav. *Májfoltos* ehk 'maksaplekiline' on Liivaku tõlkes 'plekiline'. Uurija usub, et see tõlge on sobiv, kuna romaanis öeldakse seda vana naise käte kohta, ning neil on kätel sageli vanadusest tekkinud laigud.

Kolmandast peatükist valitud uurimisalused sõnad on: *életjel*, *bosszúvágy*, *fénytörés*, *arcvonás*, *életszokás*, *ablakmélyedés*, *égbolt*, *gémeskút*, *fenevad*, *táralapján*, *ünnepélv*, *rözetűz*. *Életjel* on otsetõlkes 'elumärk', ja nii on ka Sander Liivak selle tõlkinud. Järgmine liitsõna, *bosszúvágy*, tähendab eesti keeles 'kättemaksuhimu', ning ka see sõna esineb romaani tõlkes sellisel kujul. *Fénytörés* on füüsikaline termin, mis tähendab 'valguse murdumine'. Liivak on selle tõlkinud 'teatud nurga alt valgustada', mis ei ole otsene vaste, kuid on romaani sisuga sobiv. *Arcvonás* on nii sõnaraamatu kui ka romaani tõlkes 'näojooned'. Márai *életszokás* on Liivak tõlkinud kui 'elukombed', mis on ka sõnaraamatu vaste. *Ablakmélyedés* on sõnaraamatu kohaselt 'aknanišš, aknasüvend', kuid Liivak on selle tõlkinud 'aknaorb'. Töö autor leiab, et mõlemad tõlked on arusaadavad ja sobivad. *Égbolt* on otsetõlkes 'taevavõlv', romaanis on see tõlgitud 'taevalagi', mis on samuti sobiv. *Gémeskút* tähendab 'kooguga kaevu'. Ka Liivak on selle romaanis 'kooguga kaevuks' tõlkinud. Järgmine uuritud sõna on *fenevad* ehk 'metslane', mis on ka Liivaku tõlkes sama. Liitsõna *táralapján* on Liivak tõlkinud kui 'kummutipealne', mis autori arvates on romaani kontekstis sobiv, kuid sõna üksikult vaadeldes on selle tähendus abstraktsem. *Ünnepélv* on sõnaraamatu tõlkes 'pidu', Liivak on kasutanud selle ilukirjanduslikumat varianti 'pillerkaar', mis on samuti sobiv. *Rözetűz* on Liivakul tõlgitud 'lõkketuli', kuid otsetõlkes oleks see 'hao või risu tuli'. Töö autor leiab, et Liivaku tõlge on sobivam, sest romaani kontekst ei nõua täpsemat seletust, millest tuli tehtud oli.

Romaani neljandas peatükis oli kaks uurimistingimustega sobivat liitsõna. *Érlökés* ehk 'pulsilöökö' ja *terméskő*, mis tähendab 'maakivi' ja on samad nii sõnaraamatu kui Liivaku tõlkes.

Viiendas peatükis on 16 liitsõna, mille tõlkimist töö autor uuris. *Sétaút* on tõlgitud kui 'jalgteed', ning see on ka sõnaraamatu vaste. *Salétromszag* on eesti keeles vähe kasutatav tähendus 'salpeetri lõhn'. (See sõna sobiks ka käesoleva töö peatükki

3.2, kuid kuna tegemist on siiski eesti keeles võimaliku ühendiga on see selguse mõttes asetatud sellesse töö osasse.) Ka Liivak on selle tõlkinud 'salpeetri lõhnaks'. *Tisztiszolga* eestikeelne vaste on 'tentsik', mida on kasutanud ka Sander Liivak. *Sugárút* on sõnaraamatu kohaselt 'bulvar, avenüü', kuid Liivak on kasutanud eestikeelset sõna 'puiestee'. Uuriija leiab, et see variant on sobilikum, kuna on kasutatud eesti keele omasõna. *Szökőkút* ehk 'purskkaev' on nii sõnaraamatu kui ka Sander Liivaku tõlge.

Pokolgép tähendab sõnaraamatu järgi 'pomm, põrgumasin'. Liivak on seda viienda peatüki sõna kasutanud tähenduses 'põrgumasin'. Töö autor leiab, et arvestades romaani konteksti on 'põrgumasin' sobivam kui 'pomm'. *Udvarház* on Liivaku tõlkes 'mõis', sõnaraamatu vastena 'mõisahooned, häärber'. Uuriija leiab, et Liivaku tõlge on sobilik, kuna selle tähendus on sõnaraamatu pakututega sarnane. *Bolthajtásos* esineb siin samas tähenduses, mis romaani esimeses peatükis *boltíves*, ehk 'võlvlaega'. Need sõnad on ungari keeles sünonüümid, kuid eesti keeles puudub võimalus neid sünonüümidenä edasi anda. *Remekmű* on Liivak tõlkinud 'kunstiteoseks', kuid sõnaraamat pakub välja tõlke 'meistriteos'. Uuriija leiab, et mõlemad tõlked oleksid romaanis sobilikud. *Szemérmes* on nii romaani tõlkes kui ka sõnaraamatus 'häbelik'. *Hideglelés* on Sander Liivak tõlkinud kui 'palavikuline'. Sõnaraamatus esineb see sõna kujul *hideglelés* ning tähendab 'külmavärinat'. Uuriija arvates on Liivaku tõlge sobilik, kuna palavikuga kaasnevad sageli külmavärinad.

Rendtartási sõnaraamatu vaste on 'kodukord'. Liivak on selle romaanis tõlkinud 'kindel kord'. Uuriija leiab, et tõlkija variant on samuti sobilik, sest 'kodukord' tähendab sageli kindlaid reegleid. *Szoglálatkészség* ehk 'teenistusvalmidus' ja *székesegyház* ehk 'katedraal' on ühtemoodi esitatud nii sõnaraamatus kui romaani tõlkes. *Karavánszéra* on Liivaku tõlkes 'karavanserai', mis on eesti keeles olemasolev sõna, kuid mille kasutus on tänapäevaks iganenud. Viienda peatüki uuritavatest sõnadest viimane on *borravaló*, mis tähendab 'jootraha', ning on selliselt esitatud nii sõnaraamatus kui ka romaani tõlkes.

Romaani kuuendas peatükis on taaskord uuritavaid sõnu vaid kaks. Need on *rejtekhely* ehk 'peidu- või varjupaik' ja *botfűlű*, mis tähendab 'ebamusikaalne'. Esimese on Liivak tõlkinud kui 'salajane peidik', mille kohta autor arvab, et see on sobilik. Teise tõlkeks on Liivak kasutanud fraasi 'karu kõrva peale astunud', mis on ilukirjanduslikku konteksti sobiv.

Seitsmenda peatüki esimene uurimisalune liitsõna on *legénylakás*, mis on nii sõnaraamatus kui romaani tõlkes 'poissmehekorter'. *Cserépkályha* ehk sõnaraamatu järgi 'kahhelahi', on Sander Liivak tõlkinud 'pottahjuks'. Uurija leiab, et Liivaku tõlge võib noorematele lugejatele jääda ebaselgeks, kuid samas võib see nii olla ka sõnaraamatu tõlget kasutades. *Házmasteri* vaste nii sõnaraamatus kui romaani tõlkes on 'kojamees'. Kolmandas romaanipeatükis esinenud füüsikaline termin *fénytörés* on seitsmendas peatükis tõlgitud sõnaraamatu vaste järgi, milleks on 'valguse murdumine'. *Tetőszoba* on Liivaku tõlkes 'ärklituba', sõnaraamatu kohaselt 'katusetuba', mis on samaväärse tähendusega sõnad ning seetõttu sobivad tõlkena mõlemad. *Műterem* on nii romaanis kui ka sõnaraamatus 'ateljée'.

Seitsmendast peatükist sobisid uurimiseks veel järgmised liitsõnad: *házbér*, *lombszagú*, *üvegbura*, *holdfény*, *kézcsók*, *körtánc*. Esimese neist, *házbéri*, on Liivak tõlkinud 'üür', sõnaraamatu vaste on 'majaiüür'. Autor leiab, et tõlkija oleks võinud kasutada sõnaraamatu vastet, sest see on konkreetsem. *Lombszagú* otsetõlge on 'lehelõhnaline' ja ka Liivak on selle tõlkinud nii. *Üvegbura* eestikeelne tähendus on 'klaaskuppel', ning selliselt on see esitatud ka romaani tõlkes. *Holdfény* on nii romaanis kui ka sõnaraamatus 'kuupaistene'. *Kézcsóki* otsetõlge on 'käesuudlus', Liivak on selle tõlkinud 'kätt suudeldes', mis on uurija arvates sobilik. *Körtánc* tähendab 'ringtantsu', ning see esineb sellisel kujul ka Sander Liivaku tõlkes.

Romaani kaheksandast peatükist sobis uurimiseks 8 liitsõna. Kõikide sõnade sõnaraatulised vasted ja Liivaku tõlked ühtisid. *Díszszemle* on 'praad', *pikényakkendő* tähendab 'pikeelips', *sörtehaj* on 'harjasjuuksed', *pénztárca* 'rahakott', *levélcsomó* tõlge on 'kirjapakk', *címlap* on tõlkes 'pealkiri', *forgópisztoly* on 'revolver' ja *körvonal* tähendab 'kontuuri'.

Üheksanda peatüki uuritavad liitsõnad on: *ezredtársa*, *főköttő*, *szókimondás*, *hasábfá*, *alkatrész*, *társalgószoba*, *gonterhes*, *hanglejtés* ja *műlovarnő*. *Ezredtársa* ehk 'rügemendikaaslane', *főköttő* ehk 'tanu', *hasábfá* ehk 'puuhalg', *alkatrész* ehk 'koostisosa' on kõik nii otsetõlkes kui Liivaku tõlkes esitatud ühesuguselt. *Szókimondás* tähendab sõnaraamatu järgi 'avameelsus, otsekohehus', kuid Liivak on selle tõlkinud kui 'hääldus'. Uurija leiab, et seda sõna on keeruline kontekstiväliselt uurida, kuid sageli on hääldusest aru saada, kas inimene on avameelne või mitte. Seega võib väita, et sisust sõltuvalt võib Liivaku tõlge olla sobilik. *Társalgószoba* on romaani tõlkes esitatud kui 'külalistetuba', otsetõlkes võiks selleks sobida ka 'vestlustuba', kuid uurija leiab, et Liivaku tõlge on parem. Esimeses romaani peatükis

esinenud *gonterhes* on selles peatükis 'murelikult' asemel tõlgitud kui 'murelik', uurija leiab, et kontekstist sõltuvalt võib sobida nii esimene kui ka teine variant. *Hanglejtési* sõnaraamatu vaste on 'intonatsioon', romaanis on see tõlgitud 'hääletoon', mis on sobivam, sest tegemist on eestikeelse omasõnaga. *Műlovarnő*, on Liivaku tõlkes 'kunstratsutaja', mis tähendab tsirkuses esinev ratsutaja. Romaanis on seda kasutatud võrdlusena, kuid selle tähendus ei ole väga selge.

Kümnendast peatükist sobis uurimiseks seitse liitsõna. Nelja sõna puhul ühtisid nii sõnaraamatu kui ka Sander Liivaku vasted. Need neli sõna on: *életerő*, mis tähendab 'elujõud', *magatartás* ehk 'hoiak', *káröröm* ehk 'kahjurõõm' ja *világűr* ehk 'maailmaruum'. *Életkedv* on romaanis tõlgitud kui 'elulust', sõnaraamatus on selle tähenduseks pakutud 'eluisu, -tahe, -iha'. Uurija usub, et tõlkija on kasutanud omapoolset vastet oma keelevaistule tuginedes, sest nii Liivaku tõlge kui ka sõnaraamatu tähendused on samad. *Falikar* on Liivaku tõlkes 'seinalühter', sõnaraamatu kohaselt aga 'seinalamp'. Tõenäoliselt on Liivak kasutanud just sellist tõlget seetõttu, et tegevus toimub vanas mõisas. *Ruhanemű* sõnaraamatu vaste on 'riietus', kuid Liivak on selle tõlkinud kui 'ülikond'. Autor leiab, et taaskord sõltuvalt kontekstist võivad sobida mõlemad vasted.

Romaani üheteistkümnendast peatükist sobis uurimiseks 25 sõna. Neist üks on juba esinenud peaaegu samal kujul esimese peatüki sõnades – *félhangon* 'poolihääli' (esimeses peatükis *félhangosan*). Kuueteistkümmel sõnal on sama vaste nii sõnaraamatus kui ka Sander Liivaku tõlkes ja seitsme puhul oleks võimalik kasutada ka teist vastet ning üks on tõlgitud kaassõnast sõltuvalt. Liivakul ja sõnaraamatus ühtivad sõnad on: *vérbaj* 'süüfilis', *társaskör* 'seltskond', *érdemrend* 'orden', *életveszély* 'eluohtlik (asi)', *folyóirat* 'ajakiri', *magaszőrű* 'endasugune', *holdfényes* 'kuuvalge', *felszolgálóasztal* 'serverlaud', *szemvillanás* 'silmi pilgutades', *térdradrág* 'põlvpüksid', *hangvilla* 'helihark', *kapualj* 'kangialune', *őserdő* 'ürgmets', *állampolgár* 'kodanik', *szülőháza* 'sünnimaa' ja *kötőanyag* 'sideaine'. *Nyilvánítartólap* on Liivaku tõlkes 'registreerimisleht', kuid sõnaraamat pakub tähenduseks 'formular'. Liivaku tõlge on sobivam, sest seda on lihtsam mõista. *Kémszolgálati* sõnaraamatu vaste on 'luureteenistus', kuid Liivak on selle tõlkinud 'spiooniteenistuseks'. Autor leiab, et need on sarnase tähendusega, ning ühe eelistamine teisele on tõlkija keelevaistu küsimus. *Műtárgy* on sõnaraamatus 'kunstiese', kuid romaani tõlkes 'kunstiteos'. Autor arvab, et neil kahel ei ole suurt sisulist tähenduserinevust, mistõttu oleksid mõlemad antud romaani tõlkes sobilikud.

Virágdísz on Liivaku tõlkes 'lillevaas', kuid sõnaraamat annab vasteks 'lillkaunistus'. Autori arvates on siin selge tähenduserinevus, ning jääb selgusetuks, miks on Liivak otsustanud oma tõlke kasuks. *Műszeri* tähendus sõnaraamatus on 'seadis või riist', kuid Liivak on selle tõlkinud 'aparaadiks'. Uuri ja leiab, et ka tõlkija variant on sobilik. *Vérszegénység* on romaanis tõlgitud 'verevaesuseks', kuid sõnaraamatus on selle tähendus 'kehvveresus', mis on ka meditsiiniliselt korrektne termin. Liivaku tõlge ei ole vale, kuid autor arvab, et sobilikum oleks olnud meditsiiniliselt korrektse termini kasutamine. *Életfeltétel* ehk 'olemasolu tingimus' on romaanis tõlgitud kui 'elutingimus'. Uuri ja leiab, et need kaks ei ole sama tähendusega, kuid taaskord sõltuvalt kontekstist võib üks sobida paremini kui teine. Kaassõnast sõltuvalt on tõlgitud sõna *hangsúly*, mis otsetõlkes tähendab 'rõhk', 'rõhuta'. Ungari keelses romaanis esineb *hangsúly* kõrval sõna *nélkül*, mis tähendab 'ilma'. Ilma kontekstita on selle sõna vaatlemine keeruline.

Kaheteistkümnendast peatükist on vaatluse all kaheksa liitsõna. *Alapanyag* on sõnaraamatu järgi 'põhikomponent, lähteaine', Liivak on selle tõlkinud 'põhimaterjaliks'. Autori arvates ei ole siin tähenduserinevust, seega on tõlkija pakutud variant sobilik. Kahe sõna tähendused ühtivad Liivakul sõnaraamatuga. Need on *gépfegyver* 'kuulipilduja' ja *ágy nemű* 'voodipesu'. *Fehérnemű* tähenduseks on Liivak kasutanud 'ihupesu', sõnaraamatus on 'aluspesu'. Need kaks tõlget tähendavad sama, ning ei ole oluline kumba kasutatakse. *Földkerekség* ehk 'maakera', on Liivakul 'maailm'. Autori hinnangul sobib Liivaku tõlge kontekstiga paremini. *Szélroham* ehk 'tuuleiili või -puhangut' võib tõlkida ka Liivaku kasutatud variandi järgi – 'tuulehoog'. *Ablakszárny* on sõnaraamatu kujul 'aknapool', kuid Liivak on selle tõlkinud ainult 'aken'. Uuri ja arvates on siin tähenduserinevus, kuna 'aknapool' ei ole terve 'aken'. *Villámcsapás* ehk sõnaraamatu järgi 'välgulöök', on Liivaku tõlkes 'välk'. Autor leiab, et siin ei ole tähenduserinevust, ning sobilik on ka romaani tõlkes esitatud tähendus.

Kolmeteistkümnenda peatüki esimene uuritud sõna on *ámokfutó*, mille otsetähendus on 'amokijooksja', kuid mille Sander Liivak on tõlkinud 'amokki jooksmas'. See ei ole vale, kuid tähenduses on väike erinevus. *Párbajhős* on Liivaku tõlkes 'kahevõitlus'. See ei ole sõnasõnaline tõlge, otsetõlkes oleks see 'kahevõitluse sangar'. Autori arvates oleks otsetõlge kontekstiga seotum, kuid Liivaku tõlge on sobiv. *Párbaj* tähendab 'kahevõitlus, duell'. Romaanis on see tõlgitud kui 'duell'. *Kardcsörtetők* ehk 'möögatäristajad' ja *világrendek* ehk 'maailmakorrad' on mõlemad

nii Liivaku kui sõnaraamatu tõlked. *Segédeszközök* on samuti nii romaanis kui ka sõnastikus tõlgitud kui 'abivahendid'. *Balsors* on sõnaraamatu järgi 'ebaõnn', Liivak on selle tõlkinud kui 'õnnetus'. Autor leiab, et Liivaku tõlge sobib romaani kontekstiga paremini. *Kedvtelés* ehk 'ajaviide', *rokonszenv* ehk 'sümpaatia', *segítőkézség* ehk 'abivalmidus' on samal kujul nii romaanis kui sõnastikus. *Állatvilág* on sõnaraamatus 'loomastik, fauna', Liivaku tõlkes aga 'loomariik'. Uuriija hinnangul sobib Liivaku tõlge paremini, sest see argikeelsem.

Ellenszolgálat on tõlgitud kui 'vastuteene', ning seda nii sõnaraamatus kui ka Sander Liivaku tõlkes. *Önfeláldozó* on Liivaku tõlkes 'ennastohverdav', mis on ka otsetõlkes nii. *Áldozatkészség* tähendab 'ohvrimeelsus'. Sander Liivak on selle tõlkinud kui 'ohvrivalmidus'. Uuriija arvates on mõlemad variandid sobilikud. *Szókimondó* otsene tähendus on 'otsekohene, avameelne, siiras', kuid Liivakul on selle sõna tähendus 'sõnadetegija'. Autori jaoks on tõlkija nägemus selle sõna tähendusest arusaamatu, autor leiab, et sõnaraamatu vasted oleksid sobinud paremini. *Indítóoki* tähendus on nii sõnastikus, kui ka Liivaku tõlkes 'motiiv'. *Nagybeteg*i tõlge sõnaraamatus on 'surmahaige', Liivakul 'raskesti haige'. Autor arvab, et Liivak on soovinud pehmendada 'surmahaige' tähendust.

Becsvágyi on nii Liivak kui ka sõnaraamat tõlkinud 'auahnuseks'. Taas esineb sõna *rejtekhely*, mille tähendus seekordses tõlkes on 'pelgupaik', ning mis on sobiv sünonüüm 'peidu- või varjupaigale'. *Aprópénz* on nii otsetõlkes, kui ka Sander Liivakul 'peenraha'. *Álruha* eestikeelne vaste võiks olla 'maskeering', Liivak on oma tõlkes kasutanud tähendust 'maskikostüüm', mis on samuti sobiv. *Zűrzavar* on sõnastikus tähendusega 'segadus, möll, kaos', Liivaku tõlkes tähendusega 'segadik'. Autori hinnangul oleks selle asemel paremini sobinud 'segadus', sest 'segadik' ei ole üldkasutatav sõna. *Ismertetőjeli* tähendus 'tundemärk', *tevehajcsári* tähendus 'kaameliajaja', *bennszülött*eki tähendus 'pärismaalased', on samad nii Liivaku tõlkes kui sõnaraamatus. Sõna *odaval* on Liivakul tähenduses 'sealne', sõnaraamat annab vasteks 'sealt pärit (olev)'. Autor leiab, et Liivaku tõlge on lihtsam ja seetõttu sobivam.

Hetivásári on Liivak tõlkinud kui 'laat', kuid otsese tõlke järgi oleks see 'iganädalane laat või turg'. Autor leiab, et kuigi tõlkija on välja jätnud sõna 'iganädalane', ei muuda see oluliselt tähendust. *Semmittevés* on Liivaku tõlkes 'mittemidagitegemine', sõnaraamat pakub tähenduseks 'laisklemine, vedelemine, tegevusetus'. Uuriija arvates on 'mittemidagitegemine' sobiv tõlge. *Színezüst* ehk

'puhas hõbe', *napszállta* ehk 'päikeseloojak' on nii otsetõlkes kui Liivakul samad. *Középlény* ehk Liivakul 'vahepealne olend', on ka selle sõna otsetõlkeline kuju. *Embertudomány* on otsetõlkes 'inimese teadus', Liivakul on see 'antropoloogia'. Autor usub, et Liivaku tõlge on täpsem, sest 'inimese teadus' on liiga üldine. *Hajszálpontos* on sõnaraamatus 'täpne, täpipealne', Liivakul 'täpsus'. Autor arvab, et sõltuvalt ümbritsevast kontekstist on seda võimalik tõlkida ka nii, nagu Sander Liivak.

Egyidőse pakub sõnaraamat vasteks 'ühealine', Liivakul on 'ühevanune'. Autor leiab, et kuna need on samatähenduslikud, ei ole oluline, kumba kasutada. *Ruhadarab* on romaani tõlkes 'riided', sõnaraamatu järgi 'riietuse, rõivastuse; riidetükk'. Uuri ja arvates on Liivaku tõlge sobilik, sest 'riietuseseme' kohta võib öelda ka 'riided'. *Vadásztársai* on nii otsetõlkes, kui ka Liivaku tõlkes 'jahikaaslased'. *Zsinórpaddás* on argikeeles vähekasutatav sõna ning märgib 'näitelava ülemist osa, kulisside toestikku'. Liivak on selle tõlkimiseks kasutanud teatrilast terminit 'nöörpööning'. *Őzlesi* otsetõlge on eesti keeles veidi kohmakas 'kitse varitsema'. Liivaku tõlge 'kitsejaht' on lihtsustatum ja seetõttu arvab autor, et ka sobivam. *Baleseti* tõlge on Liivakul 'õnnetus', ja nii on see ka sõnaraamatus. *Szikkaló* on otsetõlkes 'kaljukivi' ja ka Liivak on selle tõlkinud nii. Otsetõlget on Liivak kasutanud ka sõna *leshely* juures, mis sõna-sõnalt tähendab 'varitsuskoht'.

Neljateistkümnendast peatükist sobisid uurimistingimustega 37 sõna. Esimeseks sõnaks on *szemvillanás*, mille otsetõlge võiks olla 'silma vilksatus, välgatus', ning mille on Liivak romaani tõlkes esitanud kui 'silmapilgutus'. Töö autor leiab, et tõlkija vaste on sobivam ja selgem. *Nyavalyatörős* on Liivaku tõlkes 'langetõbine', sõnaraamat pakub välja vormi *nyavalyatörés*, mis tähendab 'langetõbi'. *Készenlét* ehk 'valmisolek', on sama nii Liivaku kui ka sõnaraamatu tõlkes. *Véraláfutás* oleks otsetõlkes 'verevalumites', kuid romaanis on see tõlgitud 'verevaeseks'. Autori arvates on siin tähenduserinevus, ning autor leiab, et otsetõlkeline vorm oleks sobivam. *Vadászindulat* on romaani tõlkes 'jahikirg', ning see on ka antud sõna otsetõlge.

Selles peatükis esineb juba eespool mainitud *fenevad* tähenduses 'metsaline', mis on sarnane eelmisele tõlkele 'metslane'. Autori arvates on mõlema sõna kasutamine sobiv. *Cserebere* on kõnekeelne sõna, mis tähendab 'vahetamine, vahetus'. Sander Liivak on selle tõlkinud 'vahetuskaubaks', mille kohta arvab autor, et see on samuti sobiv. *Pártfogol* on nii Liivaku, kui ka sõnaraamatu tõlkes 'soosima'. *Jóhiszemű* on otsetõlkes 'heauskne', Liivakul 'heausklik'. Mõlemad variandid on samaväärsed, ning nende kasutamine on tõlkija otsustada. *Jóindulat* on romaanis

tõlgitud 'heausklikkus', sõnaraamat annab vasteks 'heatahtlikkus, heasoovlikkus'. Kõik kolm varianti oleksid sobilikud, kuigi kasutatud sõna 'heausklikkus' on oma tähenduse poolest siiski veidi erinev sõnaraamatu vastest. Sõna *szerncsegýűrű* on otsetõlkes 'õnnesõrmus', ning ka Liivak on selle tõlkinud nii, kuid see ei ole eesti keeles levinud liitsõna.

Mélyvíz on otsetõlkes 'sügav vesi'. Romaanis on see tõlgitud 'süvavesi', mis on oma tähenduselt sarnane. *Bajtárs* on Liivakul tõlgitud 'relvavend', mis on selle sõna tähendus sõjanduses. Argitähendus on sellel 'kaaslane, seltsimees'. Romaani kontekstis on Liivaku tõlge sobivam. *Színhely* tähendab 'sündmuskoht', ja Liivaku tõlkes on see sama. *Gonosztevő* sõnaraamatu vaste on 'pahategija', Liivak on seda kasutanud 'kurjategijana'. Autor ei näe siin tähenduserinevust, ning leiab, et mõlemad oleksid sobilikud. *Hőstetti* vaste nii sõnaraamatus, kui ka romaanis on 'kangelastegu'. Teistkordselt esineb sõna *magatartás*, mille tõlge romaani neljateistkümnendas peatükis on 'käitumine' (kümnendas oli see 'hoiak'). *Érzékszerv* on sõnaraatus 'meeleelund', Liivakul 'meel'. Autori hinnangul on Liivaku tõlge romaani kontekstis sobivam. *Mindenáron* ehk 'iga hinna eest', *lőtávol* ehk 'laskekaugus' ja *szakértő* ehk 'asjatundja' on samad nii Liivaku tõlkes, kui sõnaraamatus. *Másodperc* on sõnaraamatus 'sekund', ja ka romaanis on see 'sekund', samamoodi ka *célpont*, mis tähendab 'sihtmärk' ja *mértani* ehk 'geomeetiline'. *Szemtanú* on sõnaraamatus tähendusega 'pealtnägija', Liivak on selle tõlkinud 'tunnistajaks'. Autor leiab, et tegemist on samaväärsete sõnadega, ning ühe eelistamine teisele on tõlkija otsus.

Sorsparancsi otsetõlge on 'saatuse käsk', Liivak on selle tõlkinud 'saatuse tahtel'. Autor leiab, et Liivaku tõlge on õnnestunud. Sõnad *nevelőszülő* ehk 'kasuvanem', *részvét* ehk 'kaastunne', *perdöntő* ehk 'otsustav' ja *szégyenérzet* ehk 'häbitunne' on nii sõnastikus, kui romaani tõlkes samad. *Gyertyavilágítási* tähendus on nii Liivakul, kui sõnaraamatus 'küünlavalgus'. *Hangfogó* on sõnaraamatus 'helisummutav', romaani tõlkes 'summutama'. Lähtudes romaani kontekstist leiab autor, et Liivaku tõlge on parem. *Kétségbeesetti* tõlge on Liivakul 'meeleheitlikult', sõnaraamatus 'meeleheitlik'. Autor arvab, et tõlkija variant on sobivam. *Épelméjű* on romaanis 'terve aruga', sõnaraamatus 'täiemõistuslik'. Tõlked on samatähenduslikud, seega on tõlkija otsustada kumba kasutada. Sander Liivak on *vadászkalandi* tõlkimiseks kasutanud otsetõlget 'jahiseiklus'. *Tárgykör* tähendab otsetõlkes 'teema(de) ringi', Liivaku tõlkes on see 'temaatika', mis autori arvates kõlab paremini. *Egykedvű* on nii romaani tõlkes, kui sõnaraamatus 'ükskõikne'.

Viieteistkümnenda peatüki esimene uuritud liitsõna on *szám tábla*, mis otsetõlkes on 'numbrimärk', Liivaku tõlkes 'tabel'. Autori arvates on Liivaku tõlge kontekstiga paremini haakuv. *Szám tan* ehk 'aritmeetika', *jeladás* ehk 'märguanne' on samal kujul nii sõnastikus, kui ka romaanis. *Jelbeszéd* ehk 'viipekeel' on Liivaku tõlkes 'mõistukõne'. Need kaks ei ole samatähenduslikud vasted, kuid autor leiab, et tõlkija vaste sobib paremini. *Szakkönyv* tähendab 'erialaraamat', kuid Liivakul on see 'erialakirjandus'. Autor leiab, et Liivaku tõlge on parem. *Földrengés* ehk 'maavärin', on Liivakul 'maavärisemine', mille kasutamine on samuti sobilik. *Agyrémi* vaste sõnaraamatus on 'haiglane mõte või painajalik hirm', Liivak on selle tõlkinud 'meelepetteks'. Autori hinnangul on kõik vasted sarnase sisuga, ning Liivaku tõlge on ehk õnnestunum. *Eszeveszett* ehk 'aurutu', *napközben* ehk 'päeval' ja *vígjáték* ehk 'komöödia' esinevad nii romaanis, kui ka sõnastikus samas tähenduses. *Hulladékanyag* on nii otsetõlkes, kui ka Liivakul 'jääkaine'. *Morzejeli* tõlge on Liivakul 'morsemärk', mis on ka selle sõna otsetõlkeline kuju.

Nagyvilág on romaanis tõlgitud kui 'kõrgseltskond', sõnaraamat annab vasteks 'suurilm'. Autori arvates on nende kahe sõna tähendus kaudselt sarnane, ning seetõttu sobib ka Liivaku tõlge. *Hangjegyzet* ehk 'noodivihik' ja *visszhang* ehk 'vastukaja' on sõnaraamatus ja romaanis samal kujul. *Önhitti* on Liivak tõlkinud 'isekas', sõnaraamat pakub 'uhke, ennasttäis, kõrk'. Autor leiab, et Liivaku versioon on sobiv, kuna nende vastete tähendus on sarnane. *Boldogságérzeti* puhul on Liivak kasutanud selle sõna otsetõlget 'õnnetunne'. *Közismert* on sõnaraamatus 'üldtuntud, üldteada', Liivakul 'üldiselt teada'. Autori arvates on Liivaku lähenemine sellele sõnale romaani tõlkes sobivam.

Alaptermészet on sõnaraamatu järgi 'loomus, temperament', Sander Liivakul 'põhiloomus'. Autor leiab, et romaanis 'põhiloomuse' kasutamine on sobiv. *Testtartás* on eesti keeles 'rüht, kehahoid', kuid Liivak on seda tõlkinud ülekandelisemalt. Romaani kontekstis on selle tõlge 'sirge seljaga', mis on samuti sobiv. Selles peatükis esineb üheteistkümnendas peatükis uuritud sõna *műtárgy* tähenduses 'iluasi', mis sobib selle sõna üldtähendusega 'kunstiese'. *Mondanivaló* tähendus sõnaraamatus on 'kõne, öelda olev', Liivak on kasutanud selle asemel 'rääkida', verbi infiniitset vormi, mis on ka sobiv. *Ólombaba* on Liivaku tõlkes 'tinasõdur', otsetõlkes 'tinast nukk'. Autor leiab, et Liivaku tõlge on hästi õnnestunud. *Karfa* on sõnaraamatu tähenduses 'käsipuu', romaanis 'käetugi'. Autori hinnangul on Liivaku tõlge romaani sobivam.

Kuueteistkümnenda peatüki esimene uuritav sõna on *gyertyabél*, mille sõnaraamatu vaste on 'küünlataht', kuid mille Liivak on tõlkinud lühidalt 'taht'. Autor leiab, et see on sobiv. *Vastörvény* on otsetõlkes ja Liivakul 'raudne seadus'. *Hangversenyterem* on Liivaku tõlkes 'kontserdisaal', mis on autori arvates sobiv vaste. *Áltehetség* on romaanis tõlgitud 'võltsandekas', mis autori hinnangul on õnnestunud tõlge. *Mellékkereset* oleks otsetõlkes 'kõrvalteenistus', Liivak on selle tõlkinud kui 'lisateenistus', mis autori arvamusel on samaväärne.

Műkedvelő on romaanis tõlgitud 'kunstiharrastaja', mis on ka selle sõna otsetõlge. *Fürdőhely* tähendab 'kuurorti või supluskohta', kuid Liivak on selle tõlkinud 'tervisevetel', mis autori arvates sobib romaani konteksti paremini. Liivak on tõlkinud sõna *légkör* kui 'õhk', sõnaraamat annab tähenduseks 'õhkkond, õhustik'. Autori hinnangul on Liivaku tõlge selles romaanis sobilikum. *Gyógyház* on Liivaku tõlkes 'ravila', mis autori arvates on hea tõlge. *Szívfájdalom* ehk 'südamevalu', *délszak* ehk 'lõunamaa', *másféleség* ehk 'teistmoodi', *osztálykülönbség* ehk 'klassivahe' ja *vércsoport* ehk 'veregrupp' on kõik nii otsetõlkes, kui Sander Liivaku tõlkes samal kujul. *Embertárs* tähendab 'ligimene, kaasnimene'. Romaanis on see tõlgitud 'kaaslane'. Autori arvates oleks 'ligimene' olnud siin parem vaste, kuid Liivaku tõlge on samuti sobiv. *Vérkép* on nii otsetõlkes, kui Liivakul 'verepilt'. *Vérmérséklet* on nii sõnaraamatus, kui romaanis tõlgitud kui 'temperament'. *Életütem* on otsetõlkes 'elurütm', ning ka Liivak on selle tõlkinud nii. *Összhang* tähendab 'kooskõla, harmoonia', Liivak on oma tõlkesse valinud 'kooskõla', mis autori meelest on sobivam, kuna tegemist on eestikeelse omasõnaga. *Erőcsere* on otsetõlkes 'jõuvahetus', ning ka Liivak on seda kasutanud sellisel kujul. *Szabadságigény* tähendab otsetõlkes 'vabaduse nõue, nõudmine'. Liivak on kasutanud poeetilisemat tõlget 'vabadus iha', mis autori arvates on parem kui otsetõlge. *Nagyképi* sõnaraamatutähenduse 'ülbe, üleolev' asemel on Liivak kasutanud sarnase tähendusega sõna 'isekas'. *Kékharisnya* on nii sõnaraamatus, kui ka romaanis tõlgitud 'sinisukk'. *Arckép* on romaanis tõlgitud kui 'näopilt', ning selle tähendus on sõnaraamatus sama 'näopilt või portree'. *Fénykép* tähendab 'pilt, foto'. Liivak on valinud 'foto' tõenäoliselt selle tõttu, et selle tähendus on konkreetsem.

Negyedszázad on nii sõnaraamatu- kui ka Sander Liivaku tõlkes 'veerandsada'. *Szélvész* tähendust on Liivak oma tõlkes pehmendanud. Romaanis on see tõlgitud 'tuuleiil', sõnaraamat annab vasteks 'tormituul, tuulispask'. *Zeneirodalom* on tõlgitud kui 'muusikakirjandus', mis on selle sõna otsetõlkeline vaste eesti keeles. *Képzelmű*

on romaanis, kui sõnaraamatus 'kujutlusvõime'. Sõna *olvaskönyves* on Liivak tõlkinud 'krestomaatiline', mis autori arvates ei ole hea tõlge, kuna tegemist on võõrsõnaga, mis ei ole eesti keeles igapäevaselt kasutatav. Sõnaraamatu vaste *olvaskönyvile* on 'lugemik', mistõttu arvab autor, et parem tõlge oleks olnud 'lugemikuline' või 'sõnastikuline'. Liivaku tõlge sõnale *öntudatlanság* – 'iseteadvus' – on vastuoluline, sest sõnaraamatu vaste sellele sõnale on 'teadvusetus, meelemärkusetus'. Liivak on tõlkinud seda sõna *öntudat* järgi, mis tähendab 'teadvust, eneseteadvust'. Ei ole selge, mis on tõlkija just sellise tõlke kasuks otsustanud. *Erőszak* on Liivakul, kui sõnaraamatus 'vägivald'. Tõlkides sõna *rohamkés* inglise keele abil, sai autor selle vasteks 'tääk', mis on sama Liivaku tõlkes. *Fényerő* on otsetõlkes 'valguse tugevus', Liivak on kasutanud 'valgusjõudu', mis autori arvates on samuti sobiv.

Seitsmeteistkümnendas peatükis esineb taas sõna *agyrém*, mille tähendus on seekord 'pettekujutus', mis samuti sobib eespool kirjeldatud sõnaraamatu vastega. *Önkívül* on Liivaku tõlkes 'teadvusetus', ning ka sõnaraamat pakub sellist vastet 'teadvusetus, kooma'. *Alvilág* ehk 'allilm' ja *házasságtörés* ehk 'abielurikkumine' tähendused esinevad nii sõnaraamatus kui romaanis samal kujul. *Peranyag* on Liivaku tõlkes 'süüdistus', otsetõlkes võiks see olla 'kohtuprotsessi, -asja materjal'. Uuriija leiab, et Liivaku vaste on lihtsam ja sobivam. *Hozzáértőző* tähendab sõnaraamatu järgi 'sugulane, lähedane'. Liivak on kasutanud vastet 'lähedane'. *Rögeszme* nii sõnaraamatu, kui ka Liivaku tõlge on 'kinnisidee'. Sõna *nagyképi* esineb teist korda sõnaraamatu vastena 'ülbus' (eelpool 'isekus'). *Félmegoldás* on nii sõnaraamatus kui romaani tõlkes 'poolik lahendus'. *Életösztön* 'eluinstitkt, -vaist' on Liivaku tõlkes 'ellujäämisvaist', mis autori arvates on sobiv. *Elégtétel* on sõnastiku tõlkes 'rahuldus(tunne)', Liivakul 'rahulolev', mis on uurija hinnangul parem tõlge.

Tisztítótűzi on Liivak tõlkinud 'puhastustuleks'. Sama vaste annab ka ungari-eesti sõnaraamat. *Félálom* tähendab otsetõlkes 'pooluni'. Sama tõlge on nii sõnaraamatus, kui ka romaani tõlkes. *Együgyű* on Liivakul tähenduses 'lihtne', sõnaraamatu vaste on 'lihtsameelne, kohtlane'. Autor leiab, et Liivaku tõlge on romaaniga paremini haakuv. *Hajótörés* tähendab nii sõnaraamatus, kui ka romaanis 'laevahukku'. Liivak on sõna *bűntudat* sõnaraamatu vaste 'süütunne' asemel kasutanud 'patutunne', mis on autori arvates samatähenduslik, ning seetõttu sobiv. *Fogvacogva* 'hammaste lõgisedes', on romaanis tõlgitud 'hammaste plaginal'. *Önvád* tähendab nii romaanis, kui sõnaraamatus 'enesesüüdistus'. *Városvégi* tähendab otsetõlkes 'linnaäärne', Liivak on selle tõlkinud 'linna servas', mis tähendab sama.

Vadorzó on sõnaraamatus, kui romaanis 'salakütt'. *Titokszegő* on Liivaku otsetõlkes 'saladuse murdja', millega on ka autor nõus, kes peab seda õnnestunud tõlkeks.

Kaheksateistkümnenda peatüki esimene uuritud sõna on *világegyetem*. Sõnaraamat annab selle tähenduseks 'universum, kõiksus'. Liivak on neist kasutanud teist – 'kõiksus'. *Emlékkönyv* on sõnaraamatus 'salmik, juubelikogumik', kuid Liivak on romaani tõlkes kasutanud selle otsetõlget 'mälestusraamat', mis on kontekstist lähtuvalt sobivam tähendus. *Pecsétgyűrű* on nii sõnaraamatus, kui romaanis tõlgitud 'pitsatsõrmus'. *Feljebbvaló* on sõnaraamatus 'ülemus', Liivakul 'ülem'. Nende kahe tähenduse vahel ei ole suurt erinevust, mistõttu autor leiab, et romaanis 'ülema' kasutamine on sobiv. Sõna-sõnalt tõlkides on *jókedvű* 'heatujuline', kuid Liivak on selle romaani tõlkes esitanud kujul 'tuju heaks (minema)'. Autor leiab, et Liivaku tõlge on seotum selle lause sisuga, milles see sõna, *jókedvű*, esineb. *Csontszín* on romaanis tõlgitud 'kondikarva', mis on selle sõna otsetõlge. Sõna *gyászanyag* otsene tähendus on 'leinakangas', kuid Sander Liivaku kasutatud 'leinariie' on argisem sõna, ja seetõttu parem.

Üheksateistkümnendast peatükist sobis uurimiseks kaks sõna. Esiteks *kakukkfűszagú*, mille on Liivak tõlkinud 'liivateelõhnaline', ja mis on autori arvates sobiv tõlge. Teine on *kézfogás*, mis tähendab 'käepigistus'. 'käepigistuse' asemel on Liivak kasutanud 'kätt suruma'. Autor leiab, et need tähendavad sama, ning et ka see Liivaku tõlge on sobiv.

3.2. Eesti keeles mitte esinevad ja eesti keelde raskestitõlgitavad liitsõnad

Rohke liitsõnade kasutamine on Máraile iseloomulik. Tema romaanis „Küünlad põlevad lõpuni“ esineb mitmeid liitsõnu, mida ei ole võimalik kas otsetõlkes või üldse mitte eesti keelde vahendada.

Romaani esimeses peatükis esineb kolm uurimistingimustele vastavat liitsõna, mida on keeruline eesti keelde tõlkida. Márai sõna *gazdatiszt* on Liivaku tõlkes 'agronoom', kuid seda sõna on keeruline eesti keeles edasi anda, sest sõna otsetõlge ei ole selgesti arusaadav. Võimalik, et Liivak on selle tõlkinud kas sõna ungarikeelsete sünonüümide abil või mõne teise keele vahendusel. Teine seesugune sõna selles peatükis on *számjegy*, mis sõnaraamatu järgi on eesti keeles 'number', kuid mille on Liivak tõlkinud kui 'kalender'. Tõenäoliselt on Liivaku tõlge antud kontekstis õigem kui sõnaraamatu vaste. *Térfoki* on Liivak tõlkinud koos sõnaga *hasas* 'kõhukas'. Romaanis tähendab see lossi esileulatuvat osa.

Üks liitsõna, mis esineb veel esimeses peatükis on *térfogat*, mis tähendab 'ruumala', kuid seda ei ole Liivak pidanud oluliseks tõlkes edasi anda.

Teise peatüki uuritavad liitsõnad on: *úriszoba*, *kékezüst*, *körvadász*, *testér*, *aggastyánkezet*. Sander Liivaku vaste esimesele sõnale, *úriszobale* on 'kabinet'. Kuigi selline vaste on eesti keeles olemas, oleks autori hinnangul sobinud paremini vaste 'härrastetuba', kuna *úr* tähendab 'härra' ja *szoba* 'tuba'. *Kékezüst* – Liivaku tõlkes 'siniharjaline' – on sõna, mis nõuab enda ümber konteksti, et mõista selle sõna täielikku tähendust. Romaanis on selle sõnaga viidatud mägedele, mistõttu autor leiab, et Liivaku tõlge on sobiv. *Körvadász* on Liivak tõlkinud 'ajukahiks'. Selline liitsõna on eesti keeles küll olemas, kuid töö autor kahtleb, kas antud romaani kontekstist selgub just selline tähendus. Seetõttu on ka see sõna paigutatud käesolevasse peatükki. Autor pakub omalt poolt välja, et Márail võis *körvadász* tähendada 'jahimeeste ringi/ringkonda'. Teine sedalaadi sõna on *testér*, mille Liivak on tõlkinud 'keha'. Otsetõlkes oleks see 'keha soon', samas leiab autor, et Liivaku tõlge on loogiline ja sobib paremini. Teise peatüki viimane sõna, *aggastyánkezet*, on Sander Liivakul tõlgitud kui 'raugakätt', kuid otsetõlkes oleks see 'taadi käsi'. Taaskord tuleb mainida, et sõltuvalt kontekstist võib tõlkija variant sobivam olla, kuid 'raugakäsi' ei ole eesti keeles, vähemalt mitte argikeeles, kasutusel olev vorm.

Kolmandast peatükist leidis uurija neli liitsõna, mis sobivad uurimistingimustega. Esimeseks sõnaks on *tükörlap*, mille tõlkimine ei ole uurija arvates ka romaani tõlkijal, Sander Liivakul, lihtne olnud. Tema tõlkes on see kolmesõnaline fraas 'plaat kord peeglina'. Otsetõlkes võiks see olla 'peegliplaat', kuid selle täpset tähendust ei ole võimalik vähemalt esmapilgul näha. Teine uurimisalune sõna romaani kolmandas peatükis on *testőrköpeny*, mis tähendab 'ihukaitsjakeep'. Liivak on selle sõna tõlkinud just nii. Tegemist on sõnaga, mida on võimalik eesti keeles moodustada, kuid mille kasutamine ei ole tavapärane. Kolmas liitsõna, mida autor uuris on *hólé*, mis Sander Liivaku tõlkes on 'lumemahl'. Eesti keeles sobiks selline tõlge kasutamiseks ehk poeetikas, kuid tavakasutuse seisukohalt oleks ehk sobinud 'lumesulamisvesi, lumevesi või sulavesi'. Kolmanda peatüki viimane sõna, mis sobis uurimistingimustega oli *rövidlátó*. Otsetõlkes tähendab see 'lühinägelik', kuid Liivaku tõlkes on see 'kimbatuses'. Liivaku tõlge on konteksti sobivam kui otsetõlge, kuid need kaks sõna, 'lühinägelik' ja 'kimbatuses', ei ole sarnase tähendusega.

Neljandast peatükist sobis uurimistingimustega kaks liitsõna. *Szennyés-rőt*, mis Liivaku tõlkes on 'määrdundrusked' ja *szalonkabát*, mille Liivak on tõlkinud kui 'pikkades kuubedes'. Esimene neist ei ole autori arvates eriti hästi mõistetav, sest sõna teine pool 'rusked' ei ole argikasutuses levinud. Parem oleks ehk olnud 'määrdundpunased'. Teise liitsõna otsetõlge oleks 'salongimantel', mille tähendus tõenäoliselt ei ole eestlase jaoks selge. Seetõttu leiab autor, et Liivaku tõlge on õnnestunud.

Viienda peatüki esimene uuritud sõna on *gyíkleső*. Sõnaraamat pakub selle tähendusena välja 'täak', Liivakul on see 'ilumõök'. Uurija kahtleb, kas Liivaku tõlge on õige, kuid kontekstist sõltuvalt võib 'ilumõõga' kasutamine olla õigustatud. *Zsemlyeszőket* ei ole võimalik eesti keelde otse tõlkida. Liivak on selle tõlkinud kui 'valged nagu saiad', millega on töö autor nõus. *Bérszolga* on Liivaku tõlkes 'teenija', kuid see pole otsetõlge. Otsetõlkes võiks see olla 'renditud teenija', kuid see muudaks arusaamise keeruliseks. *Párbajkölség* ehk 'duellikulud' ei ole eesti keelele omane liitsõna, kuid on arusaadav.

Kuuendas peatükis esines kaks sellist sõna, mida autoril oli võimalik uurida. Esiteks *fellebbvaló*, mis Liivaku tõlkes on 'ülemused'. Seda sõna on keeruline eesti keelde tõlkida, sest otsetõlkes võiks see tähendada 'kergitamiseks sobiv'. See sõna on tõenäoliselt kontekstisidus, ning selle tõlkimine sõltub suurel määral tõlkija keelevaistust. Teine sõna, mida sellest peatükist uuriti on *hangütés*, mis romaani tõlkes

on 'löök', otsetõlkes võiks see olla 'helilöök või noot'. Raskestitõlgitav sõna, kuid autor leiab, et Liivaku tõlge on sobiv.

Seitsmendas peatükis on uuritavaid sõnu kümme. *Rentartás* on juba varem romaanis esinenud tähenduses 'kindel kord', kuid nüüd on see tõlgitud kui 'kohusetäitmine', mis ei sobi selle sõna eestikeelse vastega 'kodukord'. *Lepkefény* on Liivaku tõlkes 'värelev valgus'. Otsetõlge on keeruline, sest ungarikeelse liitsõna tähendus tuleneb 'liblikast' ja 'valgusest'. Autor arvab, et Liivaku tõlge seostub liblika tiivalöökide kiirusega, ning sellest ka tõlge 'värelev'. *Majomsziget*, ehk otsetõlkes ja Liivakul 'ahvide saar', on autori hinnangul siin ülekandelise tähendusega, mis jääb lugejale arusaamatuks. *Lüsterujj* on 'lüsterkäis' nii Liivakul kui ka otsetõlkes, kuid selle sügavam tähendus on arusaamatu, kuid võib oletada, et mõeldud on mingist kindlast materjalist valmistatud käist. *Törzsasztal* on sõnaraamatu tõlkes 'alaliste kundede laud restoranis', Liivak on selle tõlkinud kui 'lemmiklaud'. Uuriija arvates on Liivaku tõlge sobiv, kuigi selle tähendus ei ole täielikult sama. *Színháznyitási* Sander Liivak tõlkinud 'teatrite alguseks'. Eesti keeles puudub sellele täpne vaste, mistõttu on autori arvates romaani tõlkija pakutud tähendus õige. *Rangtartó* on romaanis tõlgitud 'oma koht'. Otsetõlkes oleks see 'kestev seisus või tähtsus'. Uuriija leiab, et see on kontekstisidus liitsõna, mille tõlkimine oleneb lause sisust, ning et Liivaku tõlge on sobiv. *Kamaszos-nagyvilágian* on Sander Liivakul tõlgitud 'lapselikult bravuurikas'. Uuriija arvates on see tõlge sobiv, kuid eesti keeles sellist väljendit ei ole. *Florenntinkalap* on romaani tõlkes 'õlgkübar', otsetõlkes oleks see 'firentslase kübar'. Tõenäoliselt viidatakse siin teatud peakattele, mida kanti Firenze piirkonnas.

Üheksandas peatükis on kaks liitsõna, mida autor uuris. Esiteks *hajporos*, mis on Liivakul tõlgitud 'puuderdatud soenguga'. Autor leiab, et see tõlge on sobiv. Teiseks *vendéghaj* on tõlgitud kui 'võltsjuuksed', kuid otsetõlkes oleks see 'külalisjuuksed', mis ei ole eesti keeles sobiv. Seetõttu arvab autor, et Liivaku tõlge on õnnestunud.

Üheteistkümnenda peatüki uuritavad sõnad on: *college-modor*, *légjár*, *mellékhang*, *rövidlátó* ja *szalonkabet*. *College-modor* on liitsõna võõrkeelse laenuga. Liivak on selle tõlkinud 'kolledžimaneer', ning autor leiab, et see on sobilik. *Légjár* on romaanis tõlgitud kui 'hingus', otsetõlkes võiks see olla 'õhu käimine'. Autori arvates on Sander Liivakul see tõlge hästi õnnestunud, sest eesti keeles ei ole *légjár*ile otsest vastet. *Mellékhang* on romaanis 'pilkenoot', kuid saksa keele kaudu tõlkides saab selle tähenduseks 'alatoon'. Sõltuvalt kontekstist oleksid mõlemad tõlked sobivad. Eelpool juba esinenud *rövidlátó* on siin tähenduses 'silmi pilutades'. Taaskord ei ole see

otsetõlge, kuid sobib autori arvates kontekstiga. Ka *szalonkabat* on juba eelnevalt esinenud, ja selle tähendus on siin 'pikk-kuub'.

Romaani kaheteistkümnendas peatükis esines vaid üks sõna, mis sobis uurimisinõuetega. Selleks on *táplálékfelvétel*, mis on Liivaku tõlkes 'toidu manustamine'. Autori arvates on see sobiv tõlge, kuid kontekstiväliselt on seda keeruline mõista.

Kolmeteistkümnendas peatükis esineb sõna *napsütötte*, millel on küll eestikeelne tähendus olemas, milleks on 'päik(e)sepaisteline', kuid mida on uuritava romaani kontekstis keeruline edasi anda. Liivak on selle tõlkinud kui 'päikesest kuumaks köetud'.

Üks neljateistkümnendas peatükis uuritav sõna on *kandüh*, mille on Liivak eesti keelde tõlkinud kui 'metskuldiraev'. Selle otsetõlge oleks 'kuldiviha'. Kumbki eestikeelne vaste ei ole vähemalt argikeeles kasutatav, mille tõttu on see sõna paigutatud just sellesse töö osasse. Autor leiab, et Sander Liivaku tõlge on hästi õnnestunud, ning sobib romaani konteksti. *Hőfoki* sõnaraamatu tähendus on 'soojuskraad', kuid Liivak on selle tõlkinud 'tipp'. See sõna on eesti keelde tõlgitav, kuid Liivaku tõlge ei ole selle sõna otsene tähendus, mille tõttu esineb *hőfok* käesolevas töö osas. Autori arvates on siiski Liivaku tõlge sobivam, kuna see haakub paremini selle lause sisuga, milles see sõna esineb. Sõna *máglyarakás* sõnaraamatu tähendus on 'saiavorm', kuid Liivak on selle tõlkinud 'tuleriit'. Selline erinevus on tingitud sellest, et *máglyarakási* liitsõnana vaadeldes on sellel üks, ning sõnaosasid lahutades teine tähendus. *Máglya* tähendab 'puuvirna või tuleriita', ning *arakás* selles kontekstis 'hunnikut või kuhja'. Autor leiab, et Liivaku tõlge on õigem.

Botcsináltal otsene sõnaraamatu vaste puudub. Liivak on selle tõlkinud 'vastu tahtmist'. Autor ei oska hinnata selle tõlke täpsust, kuid leiab, et see on ülejäänud sisuga kooskõlas. *Mondakörile* ei ole eesti keeles täpset vastet, otsetõlge võiks sellel olla 'müütide, muistendite, legendide ring'. Liivak on selle tõlkinud 'müüdiks', mis on autori arvates sobivam kui otsetõlge. Romaani tõlkes on 'vesiroos' – *tündérrózsa* – tõlgitud kui 'võluroos', mis ei ole eesti keelele omane sõna ja ei ole ka 'vesiroosi' sünonüüm. Ilukirjanduslikus kontekstis on 'võluroosi' kasutamine sobiv, kuid argitekstides seda ei kohta. Sama kehtib sõna *levélbölcső* kohta, mille tõlge on Liivakul 'lehehäll'. (Otsetõlge on samuti 'lehehäll'.) *Önemésztő* tõlge Sander Liivakul on 'ennastseediv', mis oleks ka selle sõna otsetähendus. Sellisel sõnal puudub eesti argikeeles kasutus, kuid ilukirjanduslikus tekstis sobib seda kasutada. *Fénycsáp* on

otse- ja Liivaku tõlkes 'valgustundel'. Sellel sõnal puudub argikasutus, kuid see sobib romaani. *Homokfutó* on Liivaku tõlkes 'vedruvanker', ungarikeelsete sünonüümide abil sai uurija vasteks 'kaarik'. Eesti keelde on seda sõna otse tõlkida keeruline, see võiks olla 'liival jooksev', mis aga ei haaku kontekstiga. Autor leiab, et Liivaku tõlge on sobivaim. *Asztaldísz* on otsetõlkes 'lauakaunistus või -ehe', kuid Liivak on tõlkinud selle kui 'serviis'. Et ka 'serviis' võib olla 'lauaehe', siis arvab autor, et Liivaku tõlge sobib.

Viieteistkümnendast peatükist uuris autor sõna *uzsoraár*, mille eestikeelne vaste on Liivaku tõlkes 'protsendiga'. Otsetõlkeks pakub autor 'liigkasuga või röövelliku kasuga'. Autor arvab, et Liivaku tõlge sellele keerulisele sõnale on sobiv. Sõnal *vérmédve* puudub igapäevases eesti keeles vaste, Liivak on kasutanud otsetõlget, mis on 'verekaru'. Sellises tähenduses võiksid kasutada seda sõna jahimehed. Selles peatükis on sõna *farkasszem* kasutatud abstraktses tähenduses 'valvelseisang', mille sõnaraamatuline vaste on 'kellegagi tõtt vahtima'. Romaani esimeses peatükis esines see sõna tähenduses 'jõllitama'. Kontekstist lähtuvalt võib tõlget 'valvelseisang' pidada sobivaks.

Seitsmeteistkümnenda peatüki sõna *perrendtartásszeri* on keeruline otse tõlkida. Liivak on selle tõlkinud kui 'protokolli moodi'. *Perrendtartás* tähendab iseseisvalt 'protsessiseadustik, -koodeks, menetlusseadustik'. Autori arvates on Liivaku tõlge sobiv, kuid see ei ole eriti täpne vaste. *Alkóvítitok* on eesti keeles ähmase tähendusega liitsõna, mille on Liivak tõlkinud 'alkoovisaladuseks'. Autor arvab, et see tõlge on sobiv, kuid arusaamatu. *Összezártság* on romaanis tõlgitud 'suletus'. Autor leiab, et Liivak on selle tõlkega hästi hakkama saanud, sest seda sõna otse eesti keelde vahendades oleks selle tähendus 'kokku või ühte sulgema', mis ei ole loomulik. *Sunyi-gyanakvó* on Liivaku tõlkes 'kaval-kahtlustav', mida on võimalik eesti keeles moodustada, kuid mis ei ole tavapärane.

Üheksateistkümnendas peatükis on uurimise all üks liitsõna, mis on *karkötőóra* ja tähendab Liivaku tõlkes 'käekell'. Selle liitsõna lahutades oleks aga tõlge 'käevõru-kell'. Romaani kontekstis on Liivaku tõlge sobivam, kuid kuna see tähendab kindlat tüüpi kella, siis see ei ole päris täpne.

Kokkuvõte

Käesolevast bakalaureusetööst selgub, et liitsõnade tähenduse edasi andmine ühest keelest teise võib olla ühelt poolt väga lihtne, teiselt poolt aga keeruline.

Liitsõnad, mille töö autor on määranud kui eesti keeles olemasolevad, on autori hinnangul eestikeelses tõlkes enamasti hästi õnnestunud. Mõnda ungarikeelset liitsõna saab eesti keeles öelda ühe sõnaga, seega analüüsi antud töös ainult sõnade ühest keelest teise vahendamist, ning seda, kui täpne üks või teine vaste on. Kui autor leidis, et tähendus oleks võinud olla teine, siis pakkus ta välja parema variandi. Suuremale osale alapeatükki 3.1 kuulunud sõnadele õnnestus vaste leida lihtsalt, kuid mõne tähendus peitus kontekstis.

Alapeatükis 3.2 analüüsis autor eesti keelde raskestitõlgitavaid või eesti keeles mitte esinevaid liitsõnu. Uurimise käigus leidis autor, et mõne sõna tõlke puhul on eestikeelne vaste iganenud või on romaani „Küünlad põlevad lõpuni“ kontekstis teise tähendusega. Mõnele sõnale puudus eesti keeles ka kaudne vaste, ning need sõnad oli Sander Liivak autori arvates tõlkinud kontekstist lähtuvalt.

Uuriija leiab, et käesolevat tööd võib edasi arendada, uurides liitsõnade tähenduste ja tõlgendamisvõimaluste kõrval ka nende ehitust ja tõlkimise printsiipe.

Kirjandus

MNK – A magyar nyelv kézikönyve 2003. *Kiefer, Ferenc*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

EKK – Eesti keele käsiraamat. <http://www.eki.ee/books/ekk09/>. Vaadatud 08.06.14.

Goodreads. http://www.goodreads.com/author/show/4771489.S_andor_M_rai.
Vaadatud 05.05.14.

Kulturális Enciklopédia. <http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Marai.htm>.
Vaadatud 22.05.14.

Looming. <http://www.looming.ee/2013/04/in-memoriam-edvin-hiedel-3-xii-1930-31-xii-2012/>. Vaadatud 22.05.14.

Magyar Grammatika 2000. *Balogh, Judit, Lea Haader, Borbála Keszler, Nóra Kugler, Krisztina Laczkó, Klára Lengyel*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Márai Sándor. A gyertyák csonkig égnek.
http://farkasandrea.lapunk.hu/tarhely/farkasandrea/dokumentumok/marai_sandor_a_gyertyak_csonkig_egnek.pdf. Vaadatud 06.06.14.

Márai, Sándor 2002. Küünlad põlevad lõpuni. Tallinn: Varrak.

PIM – Petőfi Irodalmi Múzeum. <http://www.pim.hu/object.e59e7485-20c8-4239-aa78-eb432fad217.ivy>. Vaadatud 22.05.14.

TL – Tartu Linnaraamatukogu.
http://www.luts.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=184. Vaadatud 22.05.14.

„The Exile and Return of Writers from East-Central Europe: A Compendium“ 2009.
Török, Borbála Zsuzsanna, John Neubauer. Göttingen: Hubert & Co. GmbH & Co.
http://books.google.ee/books?id=j2PmEIYMsHUC&pg=PA232&lpg=PA232&dq=hungarian+%C3%A9migr%C3%A9+literature&source=bl&ots=m75mNWm_kU&sig=BC9dDDN-qJtl-QeIBGB2ZY4zco&hl=et&sa=X&ei=HqZsU_uzEqmV7Qbg1YDYAQ&ved=0CG4Q6AEwBw#v=onepage&q=hungarian%20%C3%A9migr%C3%A9%20literature&f=false. Vaadatud 15.04.14.

UE – Uus Eesti. <http://uuseesti.ee/1820>. Vaadatud 22.05.14.

Ungari-eesti sõnaraamat 2010. *Kippasto, Anu, Anu Nurk, Tõnu Seilenthal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Wikipedia 1. http://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1rai_S%C3%A1ndor. Vaadatud 20.04.14.

Wikipedia 2. http://et.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1ndor_M%C3%A1rai. Vaadatud 21.04.14.

Interpretation possibilities of compound words based on Sándor Márai's novel „Küünald põlevad lõpuni“ translation. Summary

The present bachelor thesis is focusing on giving a review on how difficult can be translating compound words from one language to another. Compound words were divided into two groups. First group contained compound words that are mutual in Estonian and Hungarian, and the second group contained compound words that doesn't exist in Estonian or are difficult to translate.

In the first chapter author gives a short review on compound words in Estonian and Hungarian language, in the second chapter is a review on Sándor Márai and the third chapter focuses on analyzing compound words in Sándor Márai's „Küünlad põlevad lõpuni“ (in English „Embers“).

It occurred that some compound words are easy to explain using just a dictionary but others needed deeper investigation. In the analyze of the compound words used author a chance to comment on translations and offered it's own visions when needed.

This bachelor thesis could be further developed by looking into compound words construction and translation principles.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Tuuli Tollimägi _____,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

_ Liitsõnade tõlgendamisevõimalusi Sándor Márai romaani „Küünlad põlevad lõpuni“ põhjal _____,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Boglárka Janurik _____,

(juhendaja nimi)

1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2.olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3.kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 13.06.2014 **pp.kk.aaa**